

TAMPEREEN YLIOPISTO

**Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus peruskoulun
oppikirjoissa**

Kasvatustieteiden yksikkö

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma

KATJA HANNINEN & PAULIINA MIKKONEN

Tammikuu 2014

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

KATJA HANNINEN & PAULIINA MIKKONEN: Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus
peruskoulun oppikirjoissa

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma, 75 sivua

Tammikuu 2014

Tutkimuksen tarkoituksena oli kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen ilmenemisen tutkiminen peruskoulun oppikirjoissa. Tutkimus jakaantui kahteen tutkimuskysymykseen. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää, miten kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen aiheisällöt esiintyivät peruskoulun oppikirjoissa. Toinen tutkimuskysymys koski aiheisältöjen jakaantumista eri vuosiluokkien kesken.

Tutkimus toteutettiin oppikirjatutkimuksena. Aineiston muodostivat peruskoulun ympäristö- ja luonnontiedon, biologian ja maantiedon, biologian sekä terveystiedon oppikirjat, jotka olivat saatavilla tutkimusta tehtäessä. Tutkimus oli kvalitatiivinen, ja sen lähtökohtana oli hermeneuttinen lähestymistapa. Oppikirjat analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksen tarkoituksena oli ymmärtää tutkittavaa ilmiötä, joten aineiston kvantifiointia ei koettu tarpeelliseksi.

Tutkimuksen analyysin tuloksena muodostui neljä aiheisältöjä kuvaavaa luokkaa, jotka olivat Seksi ja lisääntyminen, Seksuaalisuus, Murrosikä ja Sosiaalinen kanssakäyminen. Seksi ja lisääntyminen- sekä Murrosikä-luokkien aiheisältöjä käsiteltiin vuosiluokilla 1-6 melko vähän, ja aiheisältöjen kunnollinen käsittely alkoi vasta vuosiluokkien 7-9 oppikirjoissa. Seksuaalisuus-luokan sisältöjä käsiteltiin ainoastaan vuosiluokkien 7-9 oppikirjoissa. Sosiaalinen kanssakäyminen -luokka esiintyi melko tasaisesti kaikkien vuosiluokkien oppikirjoissa.

Saatuja tutkimustuloksia verrattiin teoriapohjaan, joka muodostui WHO:n asiakirjasta Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, Greenbergin, Bruessin ja Mullenin seksuaalisuuden nelikentästä sekä Korteniemi-Poikelan ja Cacciatoren seksuaalisuuden portaista. Tutkimuksen perusteella todettiin, että peruskoulun oppikirjoissa ei esiinny kaikkia kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen aihepiirejä. Täten oppikirjat eivät yksin kata kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tavoitteita.

Tutkimustulosten avulla pyritään vaikuttamaan peruskoulun seksuaalikasvattajiin, jotta oppilaiden asema kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen vastaanottajina kehittyisi.

Avainsanat: seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, peruskoulu

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALIKASVATUS	3
2.1	SEKSUAALISUUDEN MÄÄRITTELYÄ JA HISTORIAA	3
2.2	SEKSUAALISUUDEN KEHITTYMINEN	5
2.3	SEKSUAALIKASVATUKSEN MÄÄRITTELYÄ JA HISTORIAA	9
2.4	KOKONAISVALTAISEN SEKSUAALIKASVATUS	11
2.4.1	Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteet	11
2.4.2	Tavoiteltavat tulokset kokonaisvaltaisessa seksuaalikasvatuksessa	12
2.5	MONIKULTTUURINEN SEKSUAALIKASVATUS	13
3	SEKSUAALIKASVATUS KOULUSSA	15
3.1	SEKSUAALIKASVATUS PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMASSA 2004	20
3.1.1	Seksuaalikasvatus opetussuunnitelman aihekokonaisuuksissa	20
3.1.2	Seksuaalikasvatus oppiainekohtaisessa opetussuunnitelmassa	21
4	OPPIKIRJAT	26
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
5.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET	29
5.2	TUTKITTAVA AINEISTO	29
5.3	TUTKIMUSMENETELMÄT	33
5.3.1	Hermeneuttinen lähestymistapa	33
5.3.2	Laadullinen tutkimus	33
5.3.3	Sisällönanalyysi	34
5.3.4	Aineiston analyysin toteutus	35
6	TULOKSET	37
6.1	SEKSI JA LISÄÄNTYMINEN	37
6.1.1	Vuosiluokat 1 ja 2	37
6.1.2	Vuosiluokat 3 ja 4	38
6.1.3	Vuosiluokat 5 ja 6	38
6.1.4	Vuosiluokat 7, 8 ja 9	39
6.2	SEKSUAALISUUS	41
6.2.1	Vuosiluokat 1 ja 2	41
6.2.2	Vuosiluokat 3 ja 4	41
6.2.3	Vuosiluokat 5 ja 6	41
6.2.4	Vuosiluokat 7, 8 ja 9	41
6.3	MURROSIKÄ	43
6.3.1	Vuosiluokat 1 ja 2	43
6.3.2	Vuosiluokat 3 ja 4	43
6.3.3	Vuosiluokat 5 ja 6	44
6.3.4	Vuosiluokat 7, 8 ja 9	45
6.4	SOSIAALINEN KANSSAKÄYMINEN	46
6.4.1	Vuosiluokat 1 ja 2	46
6.4.2	Vuosiluokat 3 ja 4	47
6.4.3	Vuosiluokat 5 ja 6	48
6.4.4	Vuosiluokat 7, 8 ja 9	49
7	TULOSTEN TARKASTELU	52

7.1	SAADUT TULOKSET JA WHO:N TAULUKKO	52
7.1.1	<i>Seksi ja lisääntyminen -luokka</i>	54
7.1.2	<i>Seksuaalisuus -luokka</i>	54
7.1.3	<i>Murrosikä -luokka</i>	55
7.1.4	<i>Sosiaalinen kanssakäyminen -luokka</i>	56
7.1.5	<i>Yhteenveto</i>	57
7.2	KOKONAISVALTAISEN SEKSUAALIKASVATUKSEN PERIAATTEET OPPIKIRJOISSA	58
7.3	SEKSUAALISUUDEN NELIKENTTÄ JA SEKSUAALISUUDEN PORTAAT OPPIKIRJOISSA	60
8	POHDINTA	63
8.1	LUOTETTAVUUS	66
8.2	JATKOTUTKIMUSAIHEET	68
9	LÄHTEET	70

1 JOHDANTO

Seksuaalikasvatus on nykyisessä muodossaan melko tuore ilmiö. Peruskoulussa seksuaalikasvatus on vakiinnuttanut asemansa vasta vuosituhanteen vaihteen koululakiuudistuksen myötä, jolloin terveystiedosta tuli pakollinen oppiaine. (Liinamo 2005, 12). Seksuaalikasvatuksen tutkiminen on erittäin tärkeää, sillä siitä ei ole olemassa pitkäjänteistä tutkimusperinnettä monen vuosikymmenen ajalta, vaan suurin osa seksuaalikasvatukseen liittyvistä tutkimuksista on tehty 2000-luvun aikana.

Tämän tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat seksuaalisuus sekä seksuaalikasvatus. Seksuaalisuuden määritelmä koostuu Greenbergin, Bruessin ja Mullenin (1993) mallista sekä WHO:n (2010) seksuaalisuuden määritelmästä sekä useasta seksuaalisuuden kehityksen teoriasta, jotka kaikki painottavat seksuaalisuuden monipuolista ilmenemistä. Tässä tutkimuksessa käytämme näiden määritelmien pohjalta muodostunutta näkemystä ihmisestä seksuaalisena olentona aina syntymästä kuolemaan saakka. Tämä näkökulma otetaan huomioon myös oppikirjoja tutkittaessa.

Seksuaalikasvatuksen määrittelyssä olemme käyttäneet sekä WHO:n (2010) kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen määritelmää että Nummelinin (2000) mallia. Nummelinin mallissa seksuaalikasvatus on jaettu kolmeen osaan, jotka ovat seksuaaliopetus, seksuaalineuvonta ja seksuaalivalistus. WHO:n määrittelemä kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus on yksi tämän tutkimuksen merkittävimmistä lähtökohdista, jota käytämme vertailupohjana oppikirjojen tutkimisessa. Nummelinin mallista puolestaan keskitymme pääasiassa seksuaaliopetukseen, sillä se liittyy läheisesti koulumaailmaan, ja sitä kautta myös peruskoulun oppikirjoihin.

Koska tutkimuksen kohteena ovat peruskoulun oppikirjat, on luonnollista käyttää tutkimuksen tukena myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita (2004). Tarkastelemme OPS:n aihekokonaisuuksia sekä oppiaineiden sisältöjä seksuaalikasvatuksen näkökulmasta, jotta pystymme peilaamaan tutkimiamme peruskoulun oppikirjoja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Uusi OPS ilmestyy syksyllä 2016, jolloin nämä seksuaalikasvatukseen liittyvät aihekokonaisuudet ja oppiaineiden sisällöt saattavat uudistua.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata, millä tavoin seksuaalikasvatuksen aihepiirejä esiintyy peruskoulun oppikirjoissa, ja miten ne ovat jakaantuneet eri vuosiluokkien kesken. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on vertailla oppikirjoista saatuja tutkimustuloksia seksuaalikasvatuksen nykyteoriaan sekä ajatukseen kokonaisvaltaisesta seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksen tarkoituksena on myös valaista, kuinka laajasta aihekokonaisuudesta seksuaalikasvatuksessa on todella kyse, ja kuinka suuri merkitys sillä on lapsen ja nuoren kehityksessä ja yleisessä hyvinvoinnissa.

Koska tutkimuskohteenamme on peruskoulun seksuaalikasvatus oppikirjojen näkökulmasta, jää seksuaalikasvatuksen kokonaiskuvasta toinen puoli täysin tutkimatta. Seksuaalikasvatuksen opetuskokonaisuuden muotoutumisessa myös seksuaalikasvatusta antavalla opettajalla ja hänen persoonallaan on suuri merkitys. Tämän tutkimuksen perusteella ei siis voida rakentaa täyttä kokonaiskuvaa peruskoulun seksuaaliopetuksesta, vaan ainoastaan oppikirjoista saatu näkökulma on otettu huomioon. Valitsimme tutkimuskohteeksi oppikirjat, sillä ne ovat kuitenkin merkittävässä osassa peruskoulun opetuksessa.

Seksuaalisuus sekä seksuaalikasvatus ovat aiheina melko arkoja sekä vähän puhuttuja. Tämän vuoksi aihepiiriä onkin hyvin mielenkiintoista tutkia, ja siitä saatu lisätieto hyvin arvokasta seksuaalikasvatuksen kehityksen kannalta. Oma motivaatiomme tutkia aihetta kumpuaa juuri tästä lähtökohdasta, sillä koemme seksuaalikasvatuksen olevan hyvin merkittävässä roolissa lapsen ja nuoren elämässä. Lisäksi tulevana opettajina tämä aihe on meille hyvin tärkeä ja mielenkiintoinen. Perehtymällä tähän aiheeseen osaamme toimia tulevaisuudessa asiantuntevina seksuaalikasvattajina, jotka osaavat ottaa huomioon kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen näkökulman.

2 SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALIKASVATUS

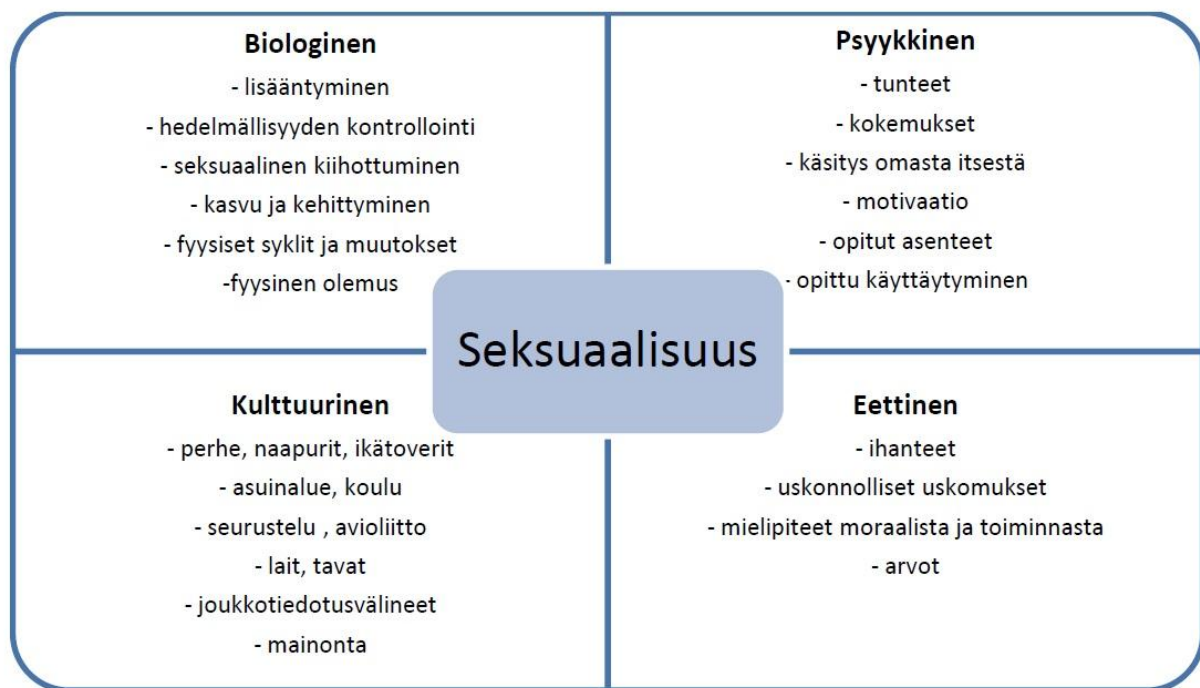
2.1 Seksuaalisuuden määrittelyä ja historiaa

Seksuaalisuus on käsitetty ja käsitetään eri tavoin riippuen asiayhteydestä tai ihmisen omista lähtökohdista. Käsitteemme seksuaalisuudesta pohjaa pitkälti ihmiskäsitykseen, joka luo pohjan normeille, arvoille, käsityksille oikeasta ja väärästä sekä normaalista ja epänormaalista. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010b, 27.)

Länsimaiseen ihmis- ja seksuaalikäsitykseen on pitkään historiassa vaikuttanut kristinusko. Nautinnonhalu sukupuolielämässä on nähty syntinä, ja seksuaalisuuden ainoa tarkoitus on ollut lisääntyminen. Kirkon seksuaalikielteisyys on lisännyt seksuaalikäsitykseen pelon, häpeän ja syyllisyyden tunteita. (Nissinen 1994, 13–14) Kristillisessä kirkossa on kuitenkin viime vuosikymmeninä alkanut vakava keskustelu seksuaalietiikasta samanaikaisesti, kun seksuaalisuuden puhtaasti biologista näkökulmaa on alettu yleisesti kritisoida (Nissinen 1994, 7–14; Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010b, 25–27).

Nykypäivänä vallalla olevan kokonaisvaltaisen fyysis-psykososiaalis-henkisen ihmiskäsityksen mukaan seksuaalisuus on läsnä elämän kaikissa osa-alueissa. Ihminen on seksuaalinen olento syntymästä kuolemaan saakka. Tällainen ihmiskäsitys, jossa myös ihmisen henkinen puoli otetaan huomioon, korostaa ihmisen vapautta ja siitä seuraavaa vastuuta sekä ihmisen toimintaa arvojensa perusteella. Samoin se korostaa seksuaalisuutta myös tärkeänä osana ihmisen hyvinvointia ja elämää naisena tai miehenä (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2010b, 19–26). Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2010a) mukaan kuitenkin suomalaisen ihmiskäsityksen on muututtava vielä paljon, jotta seksuaalisuudesta voidaan alkaa puhua yleisemmin myös terveyttä, hyvinvointia ja itsearvostusta edistävänä tekijänä.

Greenbergin, Bruessin ja Mullenin (1993, 3–5) seksuaalisuusteoria on yksi kokonaisvaltaisen seksuaalisuuskäsityksen käytetyimmistä teorioista. Teorian mukaan seksuaalisuus koostuu neljästä eri ulottuvuudesta: biologisesta, psyykkisestä, kulttuurisesta sekä eettisestä. *Biologinen ulottuvuus* käsittää seksuaalisuuden fyysiset ilmenemismuodot, kuten kehityksen, kasvun ja lisääntymisen. *Psyykkiseen ulottuvuuteen* kuuluvat asenteet sekä tunteita itseä ja muita kohtaan. Se koostuu omista kokemuksista ja niiden tulkinnoista, ja kehittyy ympäristön ja kasvatuksen mukana. Seksuaalisuuden *kulttuuriseen ulottuvuuteen* sisältyvät niin yksilöä lähellä olevat kulttuurit, kuten perhe ja ystävät, sekä kauempanakin olevat kulttuurit, kuten yhteiskunta ja tietty aikakausi. Vallitsevan kulttuurin piirteet vaikuttavat yksilöön muun muassa sääntöjen, lakien ja median kautta. *Eettinen ulottuvuus* on niitä arvoja ja ihanteita, joiden pohjalta pyritään elämään ”oikein” ja tuomitsemaan kaikki ”väärä”. (Greenberg, Bruess, Mullen 1993, 3–5, ks. myös Pötsönen 1993,14.)

KUVIO 1. Seksuaalisuuden ulottuvuudet (Greenberg, Bruess & Mullen 1993, 3).

Myös WHO on julkaissut oman määritelmänsä seksuaalisuudelle, sekä esittänyt käytettäväksi vielä laajempaa määritelmää. WHO:n (2010, 16) mukaan "ihmisen seksuaalisuus on luonnollinen osa ihmisen kehitystä kussakin elämänvaiheessa ja käsittää fyysisiä, psykologisia ja sosiaalisia tekijöitä". Laajemmassa määritelmässä seksuaalisuuteen eritellään kuuluvaksi sukupuoli, sukupuoli-identiteetti ja sukupuoliroolit, seksuaalinen suuntautuminen, erotiikka, mielihyvä, sukupuolisuhteet

ja lisääntyminen. Seksuaalisuuden ilmenemismuotoja katsotaan olevan myös monia muita, kuin pelkkä seksuaalinen käyttäytyminen: ajatukset, fantasiat, halut, uskomukset, asenteet, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet saattavat kaikki kuulua siihen, mutta mikään niistä ei ole välttämätön. Seksuaalisuuden kanssa vuorovaikutuksessa on niin biologisia, psykologisia, sosiaalisia, taloudellisia, poliittisia, eettisiä, laillisia, historiallisia, uskonnollisia ja hengellisiä tekijöitä. (WHO 2010, 16)

Esitellyt nykyajan seksuaalisuutta kuvaavat määritelmät ovat hyvinkin pitkälti toistensa kaltaisia, vaikka ne saattavat puhua samoista asioista hieman eri sanakäantein. Kaikissa kuitenkin painottuu käsitys seksuaalisuudesta luonnollisena osana ihmisen elämää sen alusta loppuun saakka.

2.2 Seksuaalisuuden kehittyminen

Ihmisen seksuaalinen kehitys tapahtuu pitkänä prosessina yleisen kehityksen mukana lapsesta aikuiseksi. Prosessi on hyvin yksilöllinen. Monissa seksuaalista kehitystä kuvaavissa teorioissa kuitenkin korostuu, että jokainen yksilö käy läpi samat vaiheet ja tehtävät, joiden kautta aikuisiän seksuaalisuus voidaan saavuttaa (Siegler 2011, 342–347; Laajasalo 2001, 43–48; Kortenieni-Poikela & Cacciatore 2010, 18; WHO 2010, 23–27). Vaikka eri teorat tarkastelevat seksuaalisuuden kehitystä hieman eri näkökulmista ja painottavat eri asioita, niissä kaikissa kuitenkin korostuu seksuaalisuuden monipuolisuus. Tärkeää kehitysprosessissa on, että jokainen saa kasvaa ja kehittyä oman temperamenttinsa ja persoonansa mukaisessa aikataulussa.

Freudin 1900-luvun alussa kehittämän psykoanalyysin yhtenä perusideana oli, että seksuaalisuus on yksi ihmiselämän perusvieteistä. Samoin kuin nälkä tai jano, se ohjaa ihmistä tarpeen tyydyttämiseen. Freudin mukaan aikuisiän seksuaalisuus on suorassa yhteydessä lapsuuden ajan seksuaalisuuteen ja seksuaalikäyttäytymiseen, joten lapsuuden ajan tärkeyttä ei voi liikaa korostaa. Vaikka teoriaa onkin myöhemmin kritisoitu siitä, että Freud selitti kaiken seksuaalisuudesta käsin, on teoria silti jättänyt merkittävän ja pysyvän jäljen seksuaalisuuden kehitystä kuvaavien teorioiden kenttään. (Laajasalo 2001, 43–44.)

Psykoanalyysin mukaan lapsuus on seksuaaliselle kehitykselle hyvin tärkeää aikaa. Pieni lapsi syntyy pelkän viettipohjan turvin, joka on täysin tiedostamaton, ja jota ohjaa tarve mielihyvään. Lapsuudessa luodaankin pohja turvallisuuden ja mielihyvän kokemuksille. Ensimmäisten ikävuosien aikana mielihyvän kokemukset liittyvät nälän ja janon tyydyttämiseen, mistä saa nimensä ensimmäinen kehitysvaihe, oraalinen vaihe. Tämän jälkeen lapsi siirtyy anaaliseen

vaiheeseen, jolloin lapsen keho kehittyy ja lapsi oppii käymään potalla. Jo toisen ikävuoden aikana lapsi alkaa ymmärtää myös sukupuolten välisiä eroja. Noin kolmannelta ikävuodesta kouluikänsä saakka lapsen huomio kiinnittyy hänen omiinsa, hänen vanhempiansa sekä leikkikavereidensa sukuelimiin, ja niihin liittyy mielihyvän kokemuksia. Lapset myös huomaavat olevansa tyttöjä tai poikia, ja kiinnostuvat eri sukupuolta olevasta vanhemmastaan ja tahtovat tämän kanssa intohimoisesti suhteen. Samaa sukupuolta oleva vanhempi saatetaan tällöin kokea kilpailijana. Tätä kutsutaan falliseksi vaiheeksi. (Siegler 2011, 342–347; Laajasalo 2001, 43.)

Fallisen vaiheen jälkeen kehityksessä seuraa rauhallisempi latenssivaihe, jolloin seksuaaliset halut ovat piilossa ja tiedostamattomia. Tällöin lapsi yleensä keskittyy kehittävään, sosiaalisesti hyväksytyyn toimintaan. Lapsi ei kuitenkaan ole ei-seksuaalinen, vaikka asioiden käsittely onkin rauhallisempaa. (Siegler 2011, 342–347.) Alakouluikä onkin juuri sopivaa aikaa saada tietoa seksuaalisuuteen, ihmissuhteisiin ja kasvuun liittyen, sillä lapsi on kiinnostunut uusista asioista ja oppimisesta. Myös tulevaan murrosiän kohtaaminen on helpompaa, kun tiedot sen aikana tapahtuvista muutoksista ovat vahvemmat. (Kotkan kaupunki, 2013.)

Viides ja viimeinen kehitysvaihe on genitaalivaihe, jolloin piilossa pysynyt seksuaalinen energia pyrkii esiin voimakkaasti ja kohdistuu yleensä vastakkaista sukupuolta oleviin ikätovereihin. Idealistisessa tilanteessa yksilölle on tähän mennessä kehittynyt voimakas "minä", joka säätelee ja ohjaa yksilön toimintaa, sekä "yliminä", joka ei ole liian vahva eikä liian heikko. (Siegler 2011, 342–347.)

Korteniemi-Poikela ja Cacciatore (2010) ovat kehittäneet lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehitystä kuvaamaan seksuaalisuuden portaatt. Portaatt koostuvat yhdeksästä askelmasta. Kehitys portaiden läpi saattaa kulkea epätasaisesti, sillä joillain portailla saatetaan viipyä pitkään, kun taas joillakin askelmilla viivytään vain hetken aikaa. Kehitys voi myös tapahtua hyvinkin sykähdyksittäin portaalta toiselle.

Seksuaalisuuden portaiden mukaan seksuaalinen kehitys tapahtuu ja ilmenee kolmella eri kerroksella: järjen, tunteen ja biologian kerroksilla. Järjen kerroksella ihminen käsittelee asioita tietoisesti, uskomuksiin, tietoihin, asenteisiin, kokemukseen ja oppimiseen pohjaten. Järjen kerroksella tehdään myös kriittistä harkintaa ja päätöksiä. Kehitysvaiheesta riippuen järkeä saattaa ohjata joko uteliaisuus, hämmäntynyt herkkyyss ja itsekriittisyys tai halu ja uskallus. Tunteen kerroksella puolestaan käsitellään ihastumisia ja rakastumisia, unelmia ja pettymyksiä. Biologian

kerroksella ihminen kehittyy murrosiän sekä erilaisten parinvalintaan ja lisääntymiseen ohjaavien tuntemusten kautta sukukypsäksi aikuiseksi. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, 17–18) Kaikki kolme kerrosta ovat yksilöllisiä sekä hyvin tärkeitä kehitykselle, joten myös seksuaalikasvatuksen on luonnollisesti liikuttava kaikilla kolmella tasolla.

Kuuden ensimmäisen ikävuoden aikana koetaan seksuaalisuuden portaiden ensimmäinen porras, joka on nimeltään *Vanhempien ihailu*. Siinä suuressa roolissa on leikki-ikäisen rakastuminen usein vanhempaansa, sekä lapsen suuri kiinnostus omasta alkuperästään, siitä mistä vauvat syntyvät sekä tyttöjen ja poikien eroavaisuuksista. Ensimmäisellä portaalla opitaan myös asenteita ja arvoja omaa sukupuolta kohtaan. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 19)

Toisella portaalla, *Idoli ihastuttaa*, ollaan yleensä noin 6-12 -vuotiaana, jolloin rakastutaan johonkin yleisesti hyväksyttyyn kohteeseen kuten esimerkiksi omaan opettajaan tai julkisuuden henkilöön. Tällä portaalla seksuaalisuuden fantasiatilat alkavat kehittyä. Elämän pettymysten hetkillä tämä porras on usein käytössä myös myöhemmin elämässä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 19)

Seuraaville portaille astutaan hyvin eriaikaisesti riippuen yksilöllisestä kehitymisestä. Kolmannella portaalla, *Tuttu mutta salattu*, ihastumisen kohde on lähipiirin tuttu ihminen. Tällä portaalla jotkut ovat jo 8-vuotiaana, kun taas toiset ovat vasta 13-18 -vuotiaana. Ihastumisen tunteita koetaan, ja ihastumisen kohde on tavallisesti joku ikätoveri, mutta kohdetta ei ikinä kerrota kenellekään. Portaan tärkein tehtävä on opettaa hallitsemaan omaa käytöstään voimakkaiden tunteiden vallassa. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 19)

Kolmannen portaan jälkeen ihastumisen kohde uskalletaan kertoa myös jollekin toiselle. Tällä *Tuttu ja kaverille kerrottu* -portaalla on hyvin merkittävä asema ihmisen ystävyssuhteiden rakentamisessa, sillä portaalla joudutaan käsittelemään ystävyyttä, opettelemaan olemaan ystävä sekä tunnistamaan omat ystävät. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 19)

Viidennellä *Tykkään sinusta* -portaalla ihastuminen paljastetaan myös kohteelle esimerkiksi kirjelappusten, tekstiviestin tai ulkopuolisen viestinviejän välityksellä. Oleellisinta tällä portaalla on se, että ihminen oppii kestämään sen, että myös ihastumisen kohde tietää asiasta. Myöhemmin seurustelu toisen ihmisen kanssa myönnetään jo muillekin, jolloin ollaan *Käsi kädessä* -portaalla. Ihastuminen on tällöin kahden ihmisen yhteinen kokemus, joka halutaan näyttää myös koko muulle maailmalle. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 19)

Koskettelu ja suutelu avaavat aivan uuden maailman nautinnolle *Suudellen* -portaalla, mutta kaikki hellyys tapahtuu rajatulla alueella. Kanssakäymiseen liittyy usein seksuaalista kiihottumista, mutta usein ei uskalleta koskea vielä muualle kuin suun ja kaulan alueelle. Tällä portaalla opetellaan oman itsensä hallintaa sekä kumppanin kunnioitusta useimmiten 14-18 -vuoden iässä. Seuraavaksi *Mikä tuntuu hyvältä?* -portaalla opetellaan yhdessä kumppanin kanssa, mitkä asiat tuntuvat itsestä ja toisesta hyvältä. Portaan tavoitteena ei ole vielä yhdyntä, vaan petting, eli kehojen viestinnän ja keskustelun harjoittelu sekä yhdessä jaettu seksuaalinen nautinto. Nuori on yleensä tällöin 15-20 -vuotias. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 19)

Viimeinen porras on nimeltään *Rakastella*, joka keskimäärin tapahtuu 16-25 -vuotiaana. Tällä portaalla ihminen on valmis haluamaan suhteelta kaiken muun lisäksi myös yhdyntää, jonka tavoitteena on kokea sekä fyysistä että psyykkistä mielihyvää. Tällä portaalla olisi suotavaa, että järjen kerros olisi riittävän kehittynyt, jotta ihmisellä olisi riittävä tieto- ja taitotaso seksiriskeistä sekä suojautumisesta, vastuuntunto, empatia sekä kunnioitus seksikumppaniaan kohtaan. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 19–21.)

WHO on selvittänyt ja tiivistänyt useiden kansainvälisten asiantuntijaorganisaatioiden käsityksiä seksuaalisesta kehityksestä. Näistä käsityksistä muodostunut kuva seksuaalisuudesta ja sen kehityksestä on hyvin monipuolinen ja laaja. Selvityksen mukaan seksuaaliseen kehitykseen liittyy vahvasti kehitys biologisilla, psykologisilla ja sosiaalisilla osa-alueilla. Esimerkiksi sosiaalisten käytösnormien oppiminen tai seksuaaliseen aistimiseen tarvittavien kehon osien kehittyminen ovat tärkeitä tapahtumia seksuaalisen kehityksen kannalta. Seksuaaliset kokemukset eivät siis ole ainoita, joilla on vaikutusta ihmisen seksuaalisuuteen, vaan siihen voivat vaikuttaa myös monet muut tekijät. (WHO 2010, 22–27.)

WHO:n selvityksen mukaan lapsen seksuaalisuus kehittyy ensimmäisten kymmenen ikävuoden aikana hyvin paljon. Lapset syntyvät seksuaalisina olentoina, ja alkavat tuntea seksuaalisia tunteita jo varhaislapsuudessa. Pian he huomaavat naisten ja miesten väliset fyysiset erot, ja alkavat tutkia omaa ja muiden kehoa, seksuaalisia tunteita ja haluja leikkien ja kysymysten avulla. Lapset usein kuitenkin huomaavat aikuisten vaiteliaisuuden asioista kysyttäessä, ja saattavat kokeilla asiaan liittyviä rajoja yllättäenkin. Moraalin kehittyessä kouluiän alussa myös häpeän tunne asiaan liittyen kasvaa entisestään. Kuitenkin lapset leikkivät seksuaalisia leikkejä ja ovat hyvin uteliaita ja tiedonjanoisia seksuaalisuutta kohtaan. (WHO 2010, 23–24.)

Puberteetin aikana nuoren mielenkiinto kohdistuu erityisesti vastakkaisen sukupuolen kehoon ja sukuelimiin. Oman identiteetin, itsetunnon ja sosiaalisten suhteiden kehittyminen, sekä lopulta seksuaaliset kokeilut ja kokemukset liittyvät tällöin vahvasti seksuaaliseen kehitykseen. Ystävät ovat tärkeitä henkilöitä, joiden kanssa kokemuksista voi puhua. Fyysinen kehitys on huomattavasti psykologista kehitystä nopeampaa, ja tytöt ovat usein kehityksessä reilusti poikia edellä. 20 ikävuoteen mennessä yleensä seksuaalinen suuntautuminen selkenee sekä omat seksuaaliset mieltymykset muodostuvat. (WHO 2010, 24.)

2.3 Seksuaalikasvatuksen määrittelyä ja historiaa

Seksuaalikasvatus on käsitteenä haastava, sillä esimerkiksi Suomessa sen käsitteistöön ei ole juuri kiinnitetty erityistä huomiota. Tutkimuksissa ja kirjallisuudessa esiintyy erilaisia käsitteitä, joiden alkuosana esiintyvät sanat: parisuhde, ihmissuhde, sukupuoli, perhe, seksi ja seksuaalisuus, ja loppuosana puolestaan sanat: valistus, kasvatus, opetus sekä neuvonta. Seksuaalikasvatus-termiä tullaan lähivuosina käyttämään sekä aikaisemmin käytettyjen termien kanssa että niitä korvaavana käsitteenä. (Nummelin 1997, 33–37.)

Kansainvälisessä kirjallisuudessa seksuaalikasvatukseen liittyviä termejä on puolestaan huomattavasti vähemmän kuin suomalaisessa käsitteistössä. Sex education ja sexuality education ovat yleisimmin käytetyt käsitteet, mitä kansainvälisestä kirjallisuudesta löytyy. Näiden termien merkitys on kuitenkin hyvin maasidonnaista, sillä seksuaalikasvatuksen sisällöt määrittyvät pääosin maan poliittisista ja kulttuurisista lähtökohdista. (Parker, Wellings & Lazarus, 2009.)

Seksuaalikasvatus tarkoittaa samalla myös seksuaalioikeutta eli ihmisoikeutta. Kaiken ikäiset ihmiset tarvitsevat seksuaalikasvatusta, mutta etenkin nuoruudessa se on hyvin tärkeää, sillä nuorilla on vielä melko vähän elämäkokemusta sekä omia valmiuksia selvittää maailmassa. Seksuaalikasvatusta ja sen vaikutuksia on tutkittu paljon, ja voidaan todeta, että se vaikuttaa nuorten valintoihin riskinottoa vähentävästi, jos sitä on tarjolla riittävästi, eli vähintään yksi tunti viikossa koko peruskoulun ajan. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 20–21.)

Seksuaalikasvatuksen tavoitteena voidaan pitää asenteiden, tietojen, taitojen, sukupuolten ja yksilöiden välisen tasa-arvon sekä seksuaaliterveyden edistäminen, jotka mielletään pitkälti nuoria

koskevaksi sekä nuorten parissa tapahtuvaksi toiminnaksi. Pienten lasten seksuaalikasvatuksen oletetaan usein tapahtuvan muun sosialisoinnin myötä, eikä sen toteutukseen tämän vuoksi kiinnitetä esimerkiksi päivähoitossa systemaattisesti huomiota. (Väestöliitto 2013a.)

Seksuaalikasvatuksen perimmäinen idea on auttaa lapsia ja nuoria yleisesti valmistautumaan elämään. Tarkoitus on auttaa heitä sekä luomaan että ylläpitämään tyydyttäviä ihmissuhteita. Lisäksi seksuaalikasvatuksella pyritään edistämään heidän persoonallisuuden sekä itsenäisen päätöksenteon myönteistä kehittymistä. (WHO 2010, 21.) Maailman kaikilla nuorilla on myös oikeus saada tietoa seksuaalisuudesta riippumatta heidän sukupuolestaan, ihonväristään, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai terveydentilastaan. (Väestöliitto 2013b.) Seksuaaliterveyspalvelujen pitäisi olla nuorten ulottuvilla, niiden piiriin pitäisi päästä helposti ja niistä pitäisi löytää informaatiota vaivattomasti. Myös vanhempien pitäisi rohkeasti tarjota apuaan ja tietämystään nuorille, jotka ovat sen tarpeessa. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 106–107.)

Historiallisesta näkökulmasta katsottuna seksuaalikasvatuksen ohjelmat voidaan maailmanlaajuisesti jakaa periaatteessa kolmeen erilaiseen ryhmään:

1. Seksuaalikasvatusohjelmat, joissa ennen kaikkea keskitytään pidättäytymiseen sukupuoliyhdyntästä ennen avioliittoa. Näitä ohjelmia kutsutaan "miten sanoa ei -ohjelmiksi" sekä "pidättäytymisohjelmiksi". (1. tyyppi)
2. Seksuaalikasvatusohjelmat, joissa pidättäytyminen sukupuoliyhdyntästä ennen avioliittoa on vain yksi vaihtoehto turvaseksin ja ehkäisyn rinnalla. Näitä ohjelmia kutsutaan usein "kattavaksi seksuaalivalistukseksi". (2. tyyppi)
3. Seksuaalikasvatusohjelmat, joihin sisältyy paljon 2. ryhmän tekijöitä. Näissä ohjelmissa tekijöitä tarkastellaan kuitenkin laajemmin henkilökohtaisen ja seksuaalisen kasvun näkökulmista. Näitä ohjelmia kutsutaan "kokonaisvaltaiseksi seksuaalikasvatukseksi". (3. tyyppi)

Esimerkiksi Yhdysvalloissa noudatetaan pääsääntöisesti ainoastaan ensimmäisen ja toisen tyypin ohjelmia kun taas Länsi-Euroopassa kolmannen tyypin ohjelmat ovat huomattavasti yleisimpiä. (WHO 2010, 13.)

2.4 Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus

WHO:n (2010) asiakirjassa käytetään seksuaalikasvatuksesta laajaa määritelmää, joka käsittää seksuaalisuuden ja seksuaalisten kontaktien fyysisten, emotionaalisten ja vuorovaikutteisten näkökohtien lisäksi myös monia muita näkökohtia, kuten turvallisuuden ja viehätyksen tunteet sekä ystävyyden. Tämän laajan seksuaalikasvatus-määritelmän mukaan seksuaalikasvatus alkaa heti lapsen syntymästä. Heti syntymän jälkeen lapset oppivat arvostamaan lämpöä, läheisyyttä ja ruumiillista kontaktia sekä niihin liittyvää mielihyvän tunnetta. Vanhemmilla on keskeinen rooli lapsen seksuaalikasvatuksen aloituksessa, sillä heidän tehtävänä on välittää lapselleen näitä läheisyyteen ja ihmiskehoon liittyviä asioita. Aiomme myös omassa tutkimuksessamme pääosin käyttää tätä laajaa ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatuksen määritelmää.

2.4.1 Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteet

Kokonaisvaltaisesta seksuaalikasvatuksesta on esitetty seuraavat periaatteet, joiden mukaan seksuaalikasvatus pitäisi toteuttaa:

- Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen pitää alkaa heti syntymästä, ja olla ikään nähden sopivaa. Siinä pitää aina ottaa huomioon sekä lapsen ja nuoren kehitystaso että käsityskyky.
- Kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta pitää myös mukauttaa kulttuurin, sosiaalisten tekijöiden sekä sukupuolen mukaan, ja sen pitää vastata nuorten oman elämän realiteetteja.
- Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen pitää aina perustua seksuaalisuutta ja lisääntymistä koskeviin ihmisoikeuksiin sekä kokonaisvaltaiseen ajatukseen yleisestä hyvinvoinnista ja terveydestä.
- Sukupuolten välinen tasa-arvo, itsemääräämisoikeus sekä erilaisuuden hyväksyminen ovat myös olennainen osa kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta, joka pitää myös nähdä keinona kehittää yhteiskuntaa oikeudenmukaiseen ja myötätuntoiseen suuntaan erityisesti voimaannuttamalla sekä yksilöitä että yhteisöjä.
- Seksuaalikasvatuksen pitää perustua aina tieteellisesti perusteltuun tietoon.

(WHO 2010, 28.)

2.4.2 Tavoiteltavat tulokset kokonaisvaltaisessa seksuaalikasvatuksessa

Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen avulla pyritään saavuttamaan seuraavat tulokset:

- Sosiaalisen ilmapiirin edistäminen, jossa suhtaudutaan kunnioittavasti, avoimesti ja suvaitsevaisesti seksuaalisuuteen, eri elämäntyyliin, asenteisiin ja arvoihin.
- Sukupuolten välisten erojen sekä seksuaalisen moninaisuuden kunnioittaminen sekä sukupuoliroolien ja sukupuoli-identiteetin tiedostaminen.
- Nuorilla on mahdollisuus tehdä päätöksiä, jotka perustuvat tietoon ja asioiden oikeanlaiseen ymmärtämiseen. Lisäksi nuorilla on mahdollisuus toimia vastuullisesti sekä itseään että kumppaniaan kohtaan.
- Nuorilla on riittävästi seksuaalista tietoa ihmiskehosta, ja sen kehittymisestä ja toiminnoista.
- Lapset ja nuoret oppivat ilmaisemaan sekä tunteitaan että tarpeitaan, kokemaan seksuaalista mielihyvää sekä muodostamaan omat sukupuoliroolinsa ja seksuaali-identiteettinsä. Tällä tavoin he voivat kehittyä seksuaalisina olentoina.
- Asianmukaisen tiedon saanti seksuaalisuuden fyysisistä, kognitiivisista, sosiaalisista, emotionaalisista ja kulttuurisista näkökohdista. Lisäksi lapsilla ja nuorilla pitää olla riittävästi tietoa sukupuolitaudeista sekä seksuaalisen pakottamisen torjumisesta.
- Jotta lapset ja nuoret osaavat käsitellä kaikkia parisuhteiden ja seksuaalisuuden piirteitä, pitää heillä olla tähän vaadittavat elämäntaidot.
- Neuvonta- ja terveydenhuoltopalveluista sekä niiden käyttämisestä saadut tiedot ja taidot.
- Oman kriittisen suhtautumistavan kehittyminen pohtimalla seksuaalisuutta ihmisoikeuksien näkökulmasta.
- Tasa-arvoisen, vastavuoroisen ja kunnioittavan (seksi)suhteen muodostus.

- Kyky keskustella aiheista, jotka liittyvät tunteisiin, suhteisiin sekä seksuaalisuuteen. Jotta aiheista voi keskustella, pitää olla omaksunut tähän tarvittava kieli.

(WHO 2010, 28.)

2.5 Monikulttuurinen seksuaalikasvatus

Kun puhutaan monikulttuurisuudesta, tarkoitetaan ihmisiä, jotka eroavat kulttuurisilta juuriltaan etnisesti, uskonnollisesti sekä kansallisissa perinteissä valtaväestön tavoista, arvoista sekä normeista (Emas 2006, 77). Koska suomalainen koululuokka tulee jatkuvasti yhä monikulttuurisemmaksi, on erittäin tärkeä asia huomioida monikulttuurisuus ja maahanmuuttajien erilaiset kulttuuriset lähtökohdat myös seksuaalikasvatuksessa. Suomalainen seksuaalikasvatus on monelle ulkomaalaistaustaiselle nuorelle hyvin erilainen kuin mihin he ovat tottuneet. (Väestöliitto 2013c.)

Nyky-Suomessa, toisin kuin suuressa osassa maailmaa, puhutaan seksuaalisuudesta melko avoimesti. Maahanmuuttajanuorilla voi olla hyvin hajanaiset ja vajavaiset tiedot esimerkiksi lisääntymisanatomiasta ja -fysiologiasta. Muun muassa Venäjältä ja Yhdysvalloista tulevat voivat pelätä, että tieto johtaa väistämättä aikaisiin kokeiluihin sekä ongelmiin. Myös media luo tietäntyyllisen kuvan suomalaisesta seksuaalisuudesta, mikä saattaa ulkomaalaistaustaisesta tuntua liiankin avoimelta. (Väestöliitto 2009.)

Seksuaalisuutta ja sukupuolta koskevat käsitykset ovat yksi osa sekä oman kulttuurin että oman identiteetin ydintä. Kun kaksi erilaista kulttuuria kohtaa, törmäävät väistämättä myös ihmisten seksuaalisuutta ja sukupuolta koskevat käsitykset. (Emas 2006, 77.) Suurimmat kulttuurien eroavaisuudet liittyvät muun muassa esiaviolliseen seksiin suhtautumiseen, erilaisiin seksuaali- ja sukupuoli-identiteetteihin sekä yksilön päättävältään koskien esimerkiksi kumppanin valintaa ja avioitumista. (Väestöliitto 2013c.)

Ongelmaksi saattaa muodostua, mitä tunnusmerkkejä omasta kulttuurista maahan muuttaneet voivat säilyttää. Vallitsevasta kulttuurista löytyy julkisesti ilmaistuja sekä yleisesti jaettuja keskeisiä arvoja, joita kaikkien ihmisten odotetaan kunnioittavan. Toisaalta valtiovallalla ei ole kuitenkaan oikeutta puuttua kenenkään ihmisen yksilöllisiin arvoihin. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa kaikilta jäseniltä vaaditaan tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta sekä lakien noudattamista. (Emas 2006, 77.) Myös Suomessa ihmiset saattavat suhtautua seksiin ja seksuaalisuuteen hyvin eri tavoin. Tärkeintä on kuitenkin tiedostaa ja muistaa, että jokaisen Suomessa olevan lapsen on saatava tietoa

seksuaalisuudesta ja seksuaaliterveydestä riippumatta lapsen henkilökohtaisista ominaisuuksista.
(Väestöliitto 2013c.)

3 SEKSUAALIKASVATUS KOULUSSA

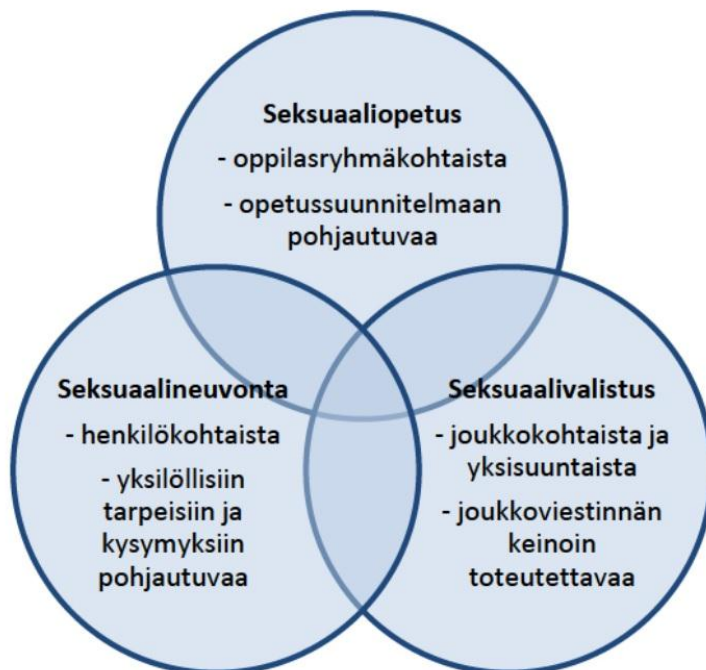
Ruotsi oli Euroopan ensimmäinen maa, joka ryhtyi virallisesti antamaan seksuaalikasvatusta vuonna 1955 pakollisena oppiaineena koulussa. Yleisesti seksuaalikasvatus aloitettiin Länsi-Euroopan kouluissa, kuten muissa Pohjoismaissa, Saksassa, Itävallassa, Alankomaissa ja Sveitsissä 1970- ja 1980-luvulla. Samoihin aikoihin markkinoille tuli myyntiin myös uusia ja luotettavia ehkäisymenetelmiä, joista yksi hyvä esimerkki on e-pillarit. Näihin aikoihin myös abortti laillistettiin useimmissa Euroopan maissa. Nämä innovaatiot tarjosivat täysin uuden mahdollisuuden seksuaalisuuden erottamiseen lisääntymisestä. Ranska, Espanja, Irlanti ja muutama Etelä-Euroopan maa aloittivat seksuaalikasvatuksen hieman edellä mainittuja maita myöhemmin 1990- ja 2000-luvulla. Kommunismin romahdettua myös Itä- ja Keski-Euroopassa ryhdyttiin kehittämään seksuaalikasvatuksen antamista kouluissa. Tällä hetkellä kuitenkin vain muutamassa Itä- ja Keski-Euroopan maassa (Tsekin tasavallassa ja Virossa) pyritään jatkuvasti kehittämään seksuaalikasvatusta modernimpaan suuntaan. Yksi syy siihen, miksi seksuaalikasvatuksen kehitys on Itä- ja Keski-Euroopassa hidastunut on fundamentalismin (poliittinen, kulttuurinen ja uskonnollinen) lisääntyminen julkisuudessa. (WHO 2010, 10.)

Suomessa kouluopetukseen on sisältynyt terveysaiheista opetusta jo 1800-luvulta lähtien, mutta sen asema pysyi hyvin vaihtelevana aina 1990-luvulle asti. Vasta vuosituhaten vaihteessa koululakiuudistus toi terveystiedolle erillisen oppiaineen aseman peruskoulussa. Vuoden 2004 opetussuunnitelmassa seksuaaliterveys eli ihmissuhteet, seksuaalisuus, käyttäytyminen sekä niihin liittyvät normit ja arvot esitetään hyvin keskeisenä sisältönä. (Liinamo 2005, 12–14.) Palaamme tutkimuksessamme vuoden 2004 opetussuunnitelman sisältöihin ja tavoitteisiin seksuaalikasvatuksen osalta vielä myöhemmin.

Suhtautuminen seksuaalikasvatukseen ei ole aina ollut myönteistä, ja vielä 1980-luvun loppupuolella suhtauduttiin silloiseen sukupuolikasvatukseen jollain tahoilla varsin kielteisesti. Negatiivinen suhtautuminen ulottui aina oppikirjoihin asti, joista 1980-luvulla tehtiin useita

eduskuntakyselyitä. Myös opettajien omat arvostukset ja asenteet ovat omalta osaltaan vaikuttaneet seksuaalikasvatuksen varsin kirjaviin vaiheisiin. (Lähdesmäki & Peltonen 2000, 208–209.)

Nummelin (2000) on helpottanut suomalaisen käsitteistön epäselvyyttä jakamalla seksuaalikasvatuksen kolmeen erilaiseen toteuttamistapaan, joita ovat seksuaaliopetus, seksuaalineuvonta sekä seksuaalivalistus. Lähtökohtana tälle jaottelulle on seksuaalikasvatuksen määrittelyminen sen ilmenemismuotojen kautta. Tässä tutkimuksessa pääpaino on nimenomaan koulussa tarjottavassa seksuaaliopetuksessa, mutta myös seksuaalineuvonnan ja -valistuksen teemat otetaan huomioon.

KUVIO 2. Seksuaalikasvatuksen kolme toteutumismuotoa (Nummelin 2000, 26).

Seksuaalineuvonnan päätarkoitus on vastata lasten ja nuorten kysymyksiin seksuaalisuudesta ryhmätilanteen sijaan kahden kesken, joka on seksuaalineuvonnan yksi ominaispiirteistä. Neuvonta voi käynnistyä joko nuoren tai seksuaalineuvojan, kuten kouluterveydenhoitaja, aloitteesta. Asioita pyritään käsittelemään ratkaisukeskeisesti, jolloin nuorella säilyy vaikeitakin asioita käsiteltäessä oman elämän hallinnan tunne. Kouluterveydenhoitajat ovat avainasemassa seksuaalineuvojina, ja he ovatkin muun kouluterveydenhuoltohenkilöstön ohella maassamme ainoita juuri nuorten perusterveydenhuoltoon perehtyneitä henkilöitä. Nuorten seksuaalineuvonnassa keskeiseen

asemaan nousevat luottamuksellisuus, kiireettömyys, ystävällisyys sekä asiantuntevuus. (Nummelin 2000, 28–30.)

Kaikkein laajimman kohderyhmän tavoittaa ammatillinen, joukkoviestinnän avulla tapahtuva informointi seksuaaliasioista eli seksuaalivalistus. Yksisuuntaisuus sekä henkilökohtaisen viestinnän puuttuminen ovat seksuaalivalistuksen ominaispiirteitä. Seksuaalivalistus mahdollistaa suuren nuorisjoukon tavoittamisen, mukaan lukien myös niiden nuorien, jotka eivät itse etsi aktiivisesti tietoa seksuaaliasioista. Seksuaalivalistuksen yksi tarkoitus on herättää nuori ajattelemaan, korjata mahdollisia virheellisiä tietoja ja uskomuksia sekä puhtaasti tarjota nuorelle hänen tarvitsemaansa informaatiota seksuaaliasioissa. Nuorille tarkoitettua seksuaalivalistusta voidaan myös hyödyntää seksuaalineuvonnassa ja -opetuksessa. (Nummelin 2000, 30–31.)

Omassa tutkimuksessamme perehdymme tämän jaottelun perusteella lähinnä seksuaaliopetukseen, sillä tutkimme peruskoulun oppikirjojen avulla juuri koulujen tarjoamaa seksuaalikasvatusta lapsille ja nuorille. Kun seksuaalisuuteen liittyviä asioita käsitellään opetussuunnitelman mukaisesti, tarkoitetaan tällöin seksuaaliopetuksesta. Peruskouluikäinen seksuaalikasvatus on hyvin tärkeässä asemassa juuri nuorten seksuaalikasvatuksessa, sillä sen avulla tavoittaa kaikki nuoret (lukuun ottamatta muutamia poikkeuksia) usean vuoden ajan. Peruskouluikäisen seksuaalikasvatuksen avulla seksuaalisuuteen liittyviä asioita on mahdollista käsitellä myös hyvin monipuolisesti ja laajasti. Nuoret ja heidän vanhempansa usein myös mieltävät koulun sellaiseksi paikaksi, jossa on hyvä käsitellä seksuaalisuuteen liittyviä asioita. (Nummelin 2000, 26.)

Koulun henkilökunnalle voi seksuaaliopetusta antaa työpaikkakoulutuksena. Koulutuksessa voidaan käsitellä esimerkiksi sitä, miten seksuaalisuudesta ja seksistä voidaan puhua opetuksessa, millä tavoin aikuiset voivat itse kohdata oman seksuaalisuutensa sekä mitä eri aiheita seksuaaliopetuksessa voidaan käsitellä (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 13). Jotta aikuinen voi puhua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, täytyy hänen ensin pohtia omaa minuuttaan, seksuaalisuuttaan, sukupuolisuuttaan sekä mietteitään parisuhteista (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 28). Jos kasvattaja on sinut oman seksuaalisuutensa kanssa, jaksaa hän olla myös innostunut antaessaan seksuaaliopetusta. (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 13–14.)

Kansainvälisestä näkökulmasta tarkasteltuna seksuaaliopetukseen liittyy Suomessa tällä hetkellä asiallisuus ja avoimuus. Sekä seksuaalivalistuksen että koulun tarjoaman seksuaaliopetuksen ominaispiirteitä ovat tasa-arvo ja yhtenevät tavoitteet sekä kouluopetuksessa että

kouluterveydenhuollon toiminnassa. Nuorilla on oikeus ja mahdollisuus saada seksuaalikasvatusta riippumatta asuinpaikasta, koulusta, perheen vakaumuksesta tai sosiaalisesta ympäristöstä. Suomessa ei siis tarvitse käydä keskustelua siitä, löytyykö yksittäisen koulun opetusohjelmasta seksuaalikasvatukseen liittyviä osioita. (Lähdesmäki & Peltonen 2000, 208.)

Seksuaaliopetusta ja -kasvatusta suunniteltaessa pitää kaikkien pystyä yhdessä sopimaan, mitä seksuaaliterveys tarkoittaa. Termeistä tai arvoista keskustelua ei voida ikinä koulussa tai nuorisotoimissa ohittaa. Keskustelun lisäksi on luotava yhteinen suunnitelma siitä, millaisia asioita koulussa opetetaan ja millä perusteella. Kasvattajien ja kasvatettavien yhteiset samaa tarkoittavat termit helpottavat seksuaalikasvatuksen antamista suuresti. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, 21.)

Keskeistä seksuaaliopetuksessa on sen ajoitus nuorten iän ja kehitysvaiheen mukaan. Seksuaaliopetuksessa ja sen ajoituksessa tulee ottaa huomioon sekä nuoren kognitiivinen ja emotionaalinen että ruumiillinen ja seksuaalinen kehitys. Tästä syystä ihannetilanteessa ei seksuaaliopetusta voida ajoittaa yksinomaan luokka-asteen perusteella. (Nummelin 2000, 27–28.)

Kuten aiemmin mainitsimme, seksuaalisen kehityksen voidaan nähdä tapahtuvan kolmella eri kerroksella, jotka ovat järki (kognitio), tunne (emootio) sekä biologia (fyysinen). Jokainen kerros on tärkeä ja yksilöllinen, eikä seksuaalikasvatusta voida liittää ainoastaan biologiseen kerrokseen. Järjen kerroksella tapahtuu seksuaalisuuden tietoinen prosessointi. Tunteen kerroksella puolestaan käydään läpi erilaisia tunteita. Pienillä lapsilla nämä tunteet ovat enimmäkseen uteliaisuutta, kun taas varhaisnuoret kokevat paljon hämmennystä ja ovat herkkiä uusille asioille. Kun lapsi pystyy käsittelemään tunteitaan, lisää se hänen itseyttämisensä ja itsearvostustaan sekä vahvistaa häntä. Muutos lapsesta sukukypsäksi aikuiseksi murrosiän kautta tapahtuu puolestaan biologian kerroksella. Tällä kerroksella lapsi tarvitsee paljon tietoa ja tukea hyväksyäkseen yksilöllisen kehonsa ja kehityksensä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, 17–18.)

Myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on listannut seksuaalikasvatuksessa huomioon otettavia asioita, jotka ovat:

- Seksuaalisuuden kokonaisvaltainen luonne
- Oppilaiden turvallisuuden tunne, yksityisyys ja rajat

- Tarvelähtöisyys
- Myönteinen suhtautumistapa seksuaaliseen hyvinvointiin
- Nuorten aktiivinen rooli seksuaalikasvatuksen järjestämisessä, toteuttamisessa ja arvioinnissa
- Vuorovaikutuksellisuus
- Nuorille sopiva kieli ja asianmukaisen sanaston vahvistaminen
- Monipuoliset opetusmenetelmät erilaisten oppimistyylien tukena
- Jatkuvuus ja prosessilähtöisyys
- Tilanne- ja ympäristösidonnaisuus
- Yhteistyö kotien ja muiden sidosryhmien kanssa
- Sukupuolten erilaiset tarpeet ja huolenaiheet, esimerkiksi erottamalla tytöt ja pojat opetuksessa väliaikaisesti toisistaan ja huolehtimalla siitä, että opettajatiimeissä on yksi nainen ja mies

(THL 2013.)

Kuten aikaisemmin totesimme, peruskoulussa annettava seksuaalikasvatus on hyvin tärkeässä roolissa, sillä sen avulla tavoittaa ison osan kaikista lapsista ja nuorista. WHO:n raportissa kuitenkin todetaan tämän vaativan paljon erilaisia yhteistyökumppaneita, jotka ovat luonteeltaan joko suoria tai epäsuoria. Suoria yhteistyökumppaneita seksuaalikasvatuksessa ovat vanhemmat ja muut huoltajat, opettajat, sosiaalityöntekijät, vertaisryhmän edustajat ja nuoret itse, terveydenhoitohenkilökunta sekä erilaiset neuvonantajat. Toisien sanoen näitä ovat sellaiset henkilöt, jotka ovat suoraan yhteydessä lapsiin ja nuoriin. Epäsuoriin yhteistyökumppaneihin puolestaan lukeutuvat päättäjät, tukijat ja asiamiehet, kansalaisjärjestöt, yhteisöjen johtajat, yliopistot, oikeusinstituutit sekä tieteelliset tutkimuslaitokset. Kun seksuaalikasvatusta ryhdytään suunnittelemaan ja antamaan esimerkiksi peruskoulussa, pitää aina määrittää myös toiminnan

keskeiset kumppanit ja se, millä tavalla heidät otetaan mukaan seksuaalikasvatustoimenpiteisiin. Jotta yhteistyökumppanit voivat osallistua mahdollisimman tehokkaasti seksuaalikasvatuksen antamiseen, pitää heille antaa tarvittava koulutus. (WHO 2010, 29.)

3.1 Seksuaalikasvatus perusopetuksen opetussuunnitelmassa 2004

Opetushallituksen laatimat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on asiakirja, joka määrittää kehyksen paikallisen opetussuunnitelman laatimiselle. Samalla se antaa raamit, joiden mukaan opettajan tulee työssään toimia. Opetussuunnitelman mukaan opetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä: "sen tehtävänä on toisaalta tarjota yksilölle mahdollisuus hankkia yleissivistystä ja suorittaa oppivelvollisuus ja toisaalta antaa yhteiskunnalle väline kehittää sivistyksellistä pääomaa sekä lisätä yhteisöllisyyttä ja tasa-arvoa". Opetussuunnitelman perusteissa painotetaan, että "perusopetuksen on annettava mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittymiseen". (Opetushallitus 2004, 10–14.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) seksuaalikasvatuksen sisältöjä löytyy useista osioista. Se kuuluu moniin oppiaineisiin, sekä Eheyttäminen ja aihekokonaisuudet -otsikon alle. Seksuaalikasvatuksen aiheita on opetussuunnitelmassa läpi peruskoulun. Seuraavassa esittelemme oppiaineiden tavoitteet ja sisällöt kuten ne opetussuunnitelman perusteissa sanotarkasti mainitaan.

3.1.1 Seksuaalikasvatus opetussuunnitelman aihekokonaisuuksissa

Seksuaalikasvatuksen sisältöjä on useissa opetussuunnitelman aihekokonaisuuksissa. "Ihmisenä kasvaminen -aihekokonaisuuden päämääränä on tukea oppilaan kokonaisvaltaista kasvua ja elämän hallinnan kehittymistä. Tavoitteena on luoda kasvu ympäristö, joka tukee toisaalta yksilöllisyyden ja terveen itsetunnon ja toisaalta tasa-arvoon ja suvaitsevaisuuteen pohjautuvan yhteisöllisyyden kehitystä". Aihekokonaisuuden tavoitteena on, että "oppilas oppii ymmärtämään omaa fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvuaan sekä omaa ainutkertaisuuttaan". Myös omaa toimintaa tulee oppia arvioimaan sen eettisyyden kannalta: tavoitteena on, että oppilas oppii "arvioimaan toimintansa eettisyyttä ja tunnistamaan oikean ja väärän". Opetuksen keskeisissä sisällöissä luetaan muun muassa tunteiden tunnistaminen ja käsittely, oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, toisten huomioon ottaminen sekä oikeudet, velvollisuudet ja vastuut ryhmässä. (Opetushallitus 2004, 38.)

Viestintä ja mediataito -aihekokonaisuus on merkittävä seksuaalikasvatuksen kannalta lähinnä vastuullisen ja kriittisen medianlukutaidon näkökulmasta. Tavoitteena on, että oppilas oppii "ilmaisemaan itseään monipuolisesti ja vastuullisesti sekä tulkitsemaan muiden viestintää, sekä suhtautumaan kriittisesti median välittämiin sisältöihin ja pohtimaan niihin liittyviä eettisiä ja esteettisiä arvoja viestinnässä". (Opetushallitus 2004, 39–40.)

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjäyys -aihekokonaisuus asettaa seksuaalikasvatuksen kannalta tärkeäksi päämääräksi luoda koulun oppimiskulttuuri ja toimintatavat sellaisiksi, että ne tukevat "oppilaan kehittymistä omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyökykyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi". Tavoitteena on, että oppilas oppii "kohtaamaan ja käsittelemään muutoksia, epävarmuutta ja ristiriitoja sekä toimimaan yritteliäästi ja aloitteellisesti". (Opetushallitus 2004, 40.)

Turvallisuus ja liikenne -aihekokonaisuus asettaa päämääräksi "auttaa oppilasta ymmärtämään turvallisuuden fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ulottuvuuksia sekä opastaa vastuulliseen käyttäytymiseen". Sen mukaan "perusopetuksen tulee antaa oppilaalle ikäkauteen liittyvät valmiudet toimia erilaisissa toimintaympäristöissä ja tilanteissa turvallisuutta edistään". Tavoitteena on, että oppilas oppii "tunnistamaan turvallisuus- ja terveystilanteita, ennakoimaan ja välttämään vaaratilanteita sekä toimimaan terveyttä ja turvallisuutta edistävästi". (Opetushallitus 2004, 42.)

3.1.2 Seksuaalikasvatus oppiainekohtaisessa opetussuunnitelmassa

Seksuaalikasvatukseen liittyviä tavoitteita löytyy opetussuunnitelmasta lähes jokaisesta oppiaineesta. Tässä esittelemme kuitenkin vain oppiaineet, joiden kirjoja valittiin tutkimukseen. Näitä ovat 1-4 -luokilla ympäristö- ja luonnontieto, 5-6 -luokilla biologia ja maantieto sekä 7-9 -luokilla biologia sekä terveystieto.

3.1.2.1 Ympäristö- ja luonnontieto

Ympäristö- ja luonnontiedon "opetuksen tavoitteena on, että oppilas oppii tuntemaan ja ymmärtämään luontoa ja rakennettua ympäristöä, itseään ja muita ihmisiä, ihmisten erilaisuutta sekä terveyttä ja sairautta". (Opetushallitus 2004, 170.)

Seksuaalikasvatukseen liittyviä tavoitteita ovat, että oppilas oppii

- psyykkistä ja fyysistä itsetuntemusta, itsensä ja muiden arvostamista ja sosiaalista osaamista
- terveyteen ja sairauteen sekä terveyden edistämiseen liittyviä käsitteitä, sanastoa ja toimintatapoja sekä tekemään terveyttä edistäviä valintoja.

(Opetushallitus 2004, 170–171.)

Seksuaalikasvatukseen liittyvät sisällöt opetussuunnitelman perusteissa 1-4 -luokille ovat

- ihmisen keho sekä kasvun ja kehityksen vaiheet pääpiirteissään
- omasta terveydestä huolehtiminen ja arkipäivän terveystottumukset
- perheen ja ystävyys, tunteiden tunnistamisen ja vuorovaikutuksen merkitys hyvinvoinnille ja mielenterveydelle
- kiusaamisen ja väkivallan ehkäisy ja fyysisen koskemattomuuden kunnioittaminen
- sopimukset ja säännöt, hyvät tavat ja toisten huomioon ottaminen

(Opetushallitus 2004, 171–172.)

3.1.2.2 Biologia ja maantieto

Biologian ja maantiedon opetuksen tavoitteena on paitsi opettaa tuntemaan luonnon monimuotoisuutta, myös "ohjata oppilasta tuntemaan itseään ihmisenä ja osana luontoa". Biologian ja maantiedon opetukseen integroidaan myös terveystiedon sisältöjä. "Terveystiedon opetuksen tavoitteena on, että oppilas oppii ymmärtämään omaa kasvuaan ja kehitystään fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena prosessina sekä ihmisen ja hänen ympäristönsä välisenä vuorovaikutuksena". Sana seksuaalisuus mainitaan ensimmäistä kertaa opetussuunnitelmassa 5-6 -vuosiluokkien biologian ja maantiedon kohdalla. (Opetushallitus 2004, 176.)

Seksuaalikasvatukseen liittyviä tavoitteita ovat, että oppilas oppii

- tietämään perusasiat ihmisen rakenteesta ja elintoiminnoista
- arvostamaan kasvua ja kehitystä jokaisen henkilökohtaisena prosessina, tunnistamaan murrosiän tunnuspiirteitä sekä ymmärtämään ihmisen seksuaalisuutta
- pohtimaan kasvuun, kehitykseen, ihmisten erilaisuuteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä kysymyksiä
- ottamaan vastuuta omista teoistaan sekä ottamaan huomioon toiset ihmiset
(Opetushallitus 2004, 176–177.)

Seksuaalikasvatukseen liittyviä sisältöjä ovat

- ihmisen kehon rakenne ja keskeiset elintoiminnot, lisääntyminen sekä murrosiän fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset muutokset
- oman kehon arvostus ja suojeleminen, tervettä kasvua ja kehitystä tukevat ja haittaavat tekijät sekä seksuaalisen kehityksen yksilöllinen vaihtelu
- ihmissuhteisiin, huolenpitoon ja tunteiden säätelyyn liittyvät sosiaaliset tekijät, suvaitsevaisuus sekä ikäkauteen liittyvät oikeudet ja vastuu
(Opetushallitus 2004, 177.)

3.1.2.3 Biologia

Biologian opetuksessa tutkimuksen kohteina ovat elämä, sen ilmiöt ja edellytykset. Seksuaalikasvatukseen liittyy lähinnä ihmisen rakenteeseen ja elintoihin tutustuminen.
(Opetushallitus 2004, 180.)

Seksuaalikasvatukseen liittyviä tavoitteita ovat, että oppilas oppii

- tuntemaan ihmisen perusrakenteen ja keskeiset elintoiminnot sekä ymmärtämään seksuaalisuuden biologisen perustan
- tuntemaan perinnöllisyyteen liittyviä keskeisiä käsitteitä
(Opetushallitus 2004, 180.)

Seksuaalikasvatukseen liittyviä sisältöjä ovat

- ihmisen rakenne ja keskeiset elintoiminnot
- ihmisen seksuaalisuus ja lisääntyminen
- perimän ja ympäristön merkitys ihmisen ominaisuuksien kehittämisessä
(Opetushallitus 2004, 181.)

3.1.2.4 Terveystieto

Terveystiedon opetus tähtää oppilaiden terveyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvän osaamisen kasvuun. Osaamista pyritään lisäämään niin tiedollisten, sosiaalisten, tunteiden säätelyn, toiminnallisten kuin eettistenkin valmiuksien osalta. (Opetushallitus 2004, 200.)

Seksuaalikasvatukseen liittyviä tavoitteita ovat, että oppilas oppii

- tuntemaan ihmisen kasvun, kehityksen ja elämänkulun tunnuspiirteitä ja oppii ymmärtämään nuoruuden fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä
- ymmärtämään yhteisöllisyyden, ihmissuhteiden sekä keskinäisen huolenpidon merkityksen ihmisten hyvinvoinnissa
- ymmärtämään itseään ja ihmisten erilaisuutta

- tunnistamaan ja pohtimaan terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä valintoja
- huolehtimaan itsestään ja ympäristöstään, tunnistamaan ennaltaehkäisyn ja avun tarpeen
- tunnistamaan, ymmärtämään ja kehittämään terveydelle ja hyvinvoinnille tärkeitä selviytymisen taitoja
- ymmärtämään sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkityksen yhteisöjen kuten perheen, koulun, vertaisryhmän ja yhteiskunnan hyvinvoinnin edellytyksenä.
(Opetushallitus 2004, 200–201.)

Seksuaalikasvatukseen liittyviä sisältöjä ovat

- psyykkinen kasvu ja kehitys: itsetuntemus ja itsensä arvostaminen, perhe ja sosiaaliset suhteet
- sosiaalinen kasvu ja kehitys: yksilöllisyys ja erilaisuus, yksilön velvoitteet ja vastuu yhteisössään, suvaitsevaisuus, välittäminen ja huolenpito
- nuoruuden kehityksen erityispiirteitä ja tarpeita, kehittyvä seksuaalisuus
- omasta terveydestä huolehtiminen
- seksuaaliterveys: ihmissuhteet, seksuaalisuus, käyttäytyminen ja niihin liittyvät arvot ja normit

(Opetushallitus 2004, 201.)

4 OPPIKIRJAT

Oppimateriaalit voidaan jaotella viiteen erilaiseen ryhmään, joita ovat kirjallinen oppimateriaali, visuaalinen oppimateriaali, auditiivinen oppimateriaali, audiovisuaalinen oppimateriaali sekä muu oppimateriaali. Oppikirjat oppimateriaalina kuuluvat ensimmäiseen ryhmään, eli ne ovat kirjallisia oppimateriaaleja. Hyvä oppimateriaali on sellainen, joka asettaa kysymyksiä, houkuttelee etsimään vastauksia sekä mahdollistaa myös toiminnan. Hyvän oppimateriaalin pitää vastata sisältöön liittyviin kysymyksiin, antaa oppilaalle palautetta sekä tarjota haastavia lisätehtäviä. (Uusikylä & Atjonen 2005, 163–165.)

Ensimmäinen suomenkielellä painettu teos oli Mikael Agricolan ABCkiria eli aapinen. Sen tarkkaa ilmestymisvuotta ei tiedetä, sillä ensimmäisestä painoksesta ei ole säilynyt yhtään ehjää kappaletta. Todennäköisesti kirja ilmestyi kuitenkin vuonna 1543. Agricolan aapinen poikkesi erittäin paljon nykypäivän aapisesta, sillä siitä oli vain pieni osa varsinaista aapistekstiä, jonka tarkoitus oli puhtaasti kirjainten ja lukemisen oppiminen. (Häkkinen 2002, 23.) Oppimateriaalit ovat tämän jälkeen muuttuneet runsaasti, ja vielä viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana on tapahtunut paljon muutoksia. Ennen peruskoulun tuloa ei kaikissa aineissa edes ollut oppikirjoja, vaan oppilaat saattoivat kuljettaa repussaan samoja teoksia. Nykytutkimukset puolestaan osoittavat, että opettajat ovat hyvin sidoksissa oppimateriaaleihin, joita ovat oppikirjojen lisäksi työkirjat, opetusmonisteet tai muu kirjallinen aineisto. (Uusikylä & Atjonen 2005, 165–166.)

Oppikirjat ovat todennäköisesti samalla sekä käytetyin että kritisoiduin oppimateriaalien ryhmä. (Uusikylä & Atjonen 2005, 168). Oppikirjat voidaan mieltää yhdeksi tietokirjojen lajiksi, joka on rakenteensa ja ulkonäkönsä vuoksi helppo erottaa muista tietokirjoista. Useimmiten oppikirjat määritellään erityisesti opetus- ja oppimistarkoituksiin laadituksi teokseksi, joka käsittelee aina yhtä oppiainetta. Oppikirjojen tutuin ja tavallisin laji ovat koulukirjat, mutta oppikirjoja tehdään myös moniin muihin tarkoituksiin kuten yliopistoihin, ammattioppilaitoksiin, itseopiskelijan tueksi ja lisäksi niiden avulla levitetään sekä teoreettista tietoa että käytännön taitoja. (Häkkinen 2002, 11.) Oppikirjoja on kritisoitu esimerkiksi siitä, että niiden kieli ja käsitteet eivät aina vastaa oppijoiden

omaksumiskykyä. Tällöin oppikirja voi olla yleisesti joko liian helppo tai liian vaativa. (Uusikylä & Atjonen 2005, 169.)

Koulussa käytettävien oppikirjojen valinta on opettajien päätettävissä. Opettajien vastuulla on myös oppikirjojen laadun ja tason tarkastelu. Koska oppikirjoja ei enää tarkasta opetushallitus tai mikään muu virallinen taho, jää opettajan vastuulle myös selvittää, vastaako oppikirja opetussuunnitelman asettamia vaatimuksia. (Aho, Nuutinen & Järvinen 2003, 175–176.) Oppikirjojen tarkastus lopetettiin vuonna 1992 asetuksella. Yksi perustelu tälle oli se, että oppimateriaalin käsite on laajentunut muun muassa uuden tekniikan ja tiedotusvälineiden myötä. Oppikirjojen ennakkotarkastusten lopettaminen on johtanut oppikirjojen hinnan nousuun. Opettajien mukaan myös asiavirheet ovat lisääntyneet oppikirjoissa tarkastusten lopettamisen jälkeen, ja Opettaja-lehden kyselyssä 60 % opettajista toivoo ennakkotarkastusten palauttamista. (Laaksola 2007.)

Oppikirjojen laatijoilla on suuri merkitys oppikirjan keskeisen tavoitteen, eli tiedon välittäminen oppilaalle, täyttämiseksi. Oppikirjaa laatiessa joutuu kiinnittämään huomiota hyvin erilaisiin tekijöihin. Jos tarkastellaan oppikirjaa pelkästään oppimisen ja vaikuttamisen välineenä, nämä tekijät voidaan jakaa kolmeen osaan:

1. sisältö

2. pedagogiset näkökohdat

3. luettavuus

Oppikirjojen laadinnassa on tärkeää huomioida, että sen sisällön pitää olla sekä täysin virheetöntä että ajantasaista. Tällöin on riski oppikirjan laadinnassa käyttää mallina vanhempia oppikirjoja, sillä vanhoista oppikirjoista saattaa siirtyä uuteen oppikirjaan vanhentunutta tietoa. Oppikirjojen laatijan pitää pystyä ottamaan huomioon kokonaisuus, ja hänen on tiedettävä, mitä oppilas on oppinut aiemmin ja millä tavalla. Opittavasta asiasta pitäisi muodostua looginen kokonaisuus, eikä kohtalokkaita aukkoja saisi syntyä. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei oppikirja pysty esittämään täydellistä tietoa, vaan ainoastaan tarkoituksenmukaisen pelkistyksen pedagogisesta näkökulmasta katsottuna. Opettaja ei siis missään tapauksessa saa ajatella, että oppikirja hoitaa hänen puolestaan kaiken opettamisen. (Häkkinen 2002, 81–83.)

Kirjapainotaidon keksiminen oli mullistava edistysaskel, mikä toi oppikirjan oppilaiden ja opettajan käyttöön. Nykypäivänä tietoa pystytään kuitenkin tallentamaan, julkaisemaan ja esittämään myös sähköisessä muodossa, joten voidaan pohtia, onko oppikirja tullut tiensä päähän. (Häkkinen 2002, 87.) Tietotekniikan asema on herättänyt paljon keskustelua suomalaisessa peruskoulussa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet uudistetaan vuoden 2014 loppuun mennessä. Uudistuksessa tieto- ja viestintätekniikan osaaminen nostetaan nykyisiä perusteita vahvemmin esille. Tieto- ja viestintätekniikan osaaminen muodostuisi uudistetussa perusteissa neljästä keskeisestä osa-alueesta, jotka ovat käytännön taidot ja oma tuottaminen, vastuullinen ja turvallinen toiminta, tiedonhankinta ja tutkiva työskentely sekä viestintä ja vuorovaikutus. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.)

Jatkuva uusien kirjojen ostaminen myös vähentää merkittävästi ekologista ajattelua (Uusikylä & Atjonen 2005, 170). Häkkisen (2002) mukaan oppikirjojen tarpeellisuuden pohtiminen ei ole kuitenkaan joko-tai -kysymys, sillä oppikirja ja muut tiedonvälityskanavat eivät ole toisensa pois sulkevia vaihtoehtoja. Niitä voidaanakin siis käyttää rinnakkain, jolloin ne täydentävät toisiaan. Tärkeintä on oppikirjan kohdalla miettiä, mihin tarkoitukseen se parhaiten soveltuu.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksemme ovat:

- 1) Mitä seksuaalikasvatuksen aiheisältöjä peruskoulun oppikirjoissa esiintyy?
- 2) Miten seksuaalikasvatuksen aiheisällöt ovat jakautuneet peruskoulun eri vuosiluokille?

5.2 Tutkittava aineisto

Tutkimuksen aineiston muodostivat seuraavien kustantajien suomenkieliset oppikirjat, jotka olivat saatavilla keväällä 2013: Edita Oyj, Kustannusosakeyhtiö Otava sekä Sanoma Pro.

Tutkimusta varten on analysoitu seuraavat oppikirjat:

- Sanoma Pron kustantamat Pisara 1 (2013), Pisara 2 (2013), Pisara 3 (2013), Pisara 4 (2012), Pisara 5 (2012) ja Pisara 6 (2012)
- Sanoma Pron kustantama Voimaa 7-9 (2012)
- Sanoma Pron kustantama Luonnonkirja 7-9: Ihminen (2012)
- Otavan kustantamat Koulun ympäristötieto 1 (2006), Koulun ympäristötieto 2 (2005), Koulun ympäristötieto 3 (2007) ja Koulun ympäristötieto 4 (2008)

- Otavan kustantamat Koulun biologia ja maantieto 5 (2007) ja Koulun biologia ja maantieto 6 (2004)
- Otavan kustantama VIRE Terveystieto 7-9 (2008)
- Otavan kustantama KB Ihminen (2011)
- Editan kustantamat Biologian ja maantiedon polku 5 (2008) ja Biologian ja maantiedon polku 6 (2009)
- Editan kustantama Syke 7 (2011)

Pisara 1-6

Pisara-kirjasarja on alun perin WSOY:n kustantama ja nykyisin Sanoma Pron julkaisema. Verkkosivujen oppikirjaesittelyn mukaan Pisara on elämyksellinen ja selkeä luonnontiedon oppimateriaali. Pisaran sisällöt on suunniteltu 1-6 luokille samanaikaisesti. Pisara-kirjoissa asiat on esitelty huomioiden oppilaan ikätaso. Pisaran materiaalivalikoimaan kuuluu oppi- ja tehtäväkirjat, opettajankirja sekä sähköiset lisämateriaalit, joiden avulla opetuksessa voidaan säästää aikaa ja vaivaa. Pisara on esitelty kirjasarjana, jonka kanssa "ei tule kiire". (Sanoma Pro 2013a.)

Voimaa 7-9

Voimaa-sarja on Sanoma Pron terveystiedonkirja 7.-9. -luokkalaisille, joka verkkosivujen mukaan ottaa huomioon monenlaiset oppijat. Voimaa-sarjaa kuvaillaan selkeänä ja ajankohtaisena, jonka näkökulmana on terveys voimavarana. Sekä teksti että kuvitus ovat suunniteltu tukemaan nuoren fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua.

Materiaalivalikoimaan kuuluu oppikirja, Voimaa Hyvän mielen vihko nuorille sekä runsas materiaali opettajalle, joka pitää sisällään muun muassa lukukohtaisia tiivistelmiä, monisteita, toiminnallisia vinkkejä, lisätietoa sekä ratkaisut oppikirjan tehtäviin. (Sanoma Pro 2013b.)

Luonnonkirja 7-9: Ihminen

Ihminen-kirja on yksi Luonnonkirja-sarjan osa, joka perehdyttää oppilaan ihmisen rakenteeseen ja elintoimintoihin sekä perinnöllisyyteen. Verkkosivujen mukaan kirja ennen kaikkea innostaa ja auttaa ymmärtämään omaa kehoa, sen reaktioita ja toimintoja. Oppikirjan lisäksi kirjasarjaan kuuluu tehtävävihko. Lisäksi Luonnonkirja-sarjaan kuuluu monipuoliset opettajan materiaalit. (Sanoma Pro 2013c.)

Koulun ympäristötieto 1-4 sekä Koulun biologia ja maantieto 5-6

Otavan Koulun ympäristötieto on verkkosivujen mukaan täynnä elämyksiä, ja houkuttelee ottamaan selvää eri asioista ja ilmiöistä. Kirjasarjan naturalistinen ja palkittu kuvaus tehostaa oppilaan oppimista.

Koulun biologia ja maantieto 5-6 puolestaan tarjoaa verkkosivujen mukaan oppilaalle oivalluksia ja elämyksiä. Kirjat innostavat oppilasta oppimaan, tutkimaan sekä havainnoimaan. Tämän lisäksi kirjasarja tarjoaa opettajalle monipuolisia vaihtoehtoja.

Koulun ympäristötieto 1-4 että Koulun biologia ja maantieto 5-6 kirjasarjat tarjoavat oppi- ja työkirjojen lisäksi opettajanoppaan, lajituntemuskortit, työkirjan vastaukset -kirjan sekä arviointivihkon. Lisäksi osaan kirjoista löytyy oppikirjojen tueksi tehty sähköinen aineisto, joka sisältää lajiesittelyitä, pelejä, animaatioita ja ääniä. Näiden lisäksi sähköinen aineisto tarjoaa opettajalle mahdollisuuden koota kokeita valmiista tehtävistä tai laatia itse tehtäviä. Lisäksi kirjasarjassa on tarjolla sekä integroituun yleisopetukseen että erityisopetukseen tarkoitettuja selkokieliä kirjoja. (Otava 2013a, Otava 2013b & Otava 2013c.)

Vire 7-9

Vire on Otavan 7.-9. -luokkalaisille tarkoitettu terveystiedon kirja, joka verkkosivuilla esitellään elämäntaitokirjana nuorille. Vireestä saa vastaukseen moniin kysymyksiin, jotka askarruttavat itseä. Verkkosivujen mukaan Vire opettaa tärkeitä elämäntaitoja myönteisellä ja nykyaikaisella tavalla, ja kirjaan on valikoitu ajankohtaisia asioita ja tuoreinta tietoa. Oppi- ja tehtäväkirjan lisäksi pakettiin kuuluu opettajalle tarkoitettu Virittäjä-verkkojulkaisu, joka sisältää tuntisuunnitelmia, lisätietoa eri aiheisiin sekä kokeet vastauksineen. (Otava 2013d.)

KB Ihminen

Otavan KB-sarja tuo notkeutta biologian opetukseen. Sarjassa on monipuolinen materiaali, toimiva rakenne sekä selkeät asiakokonaisuudet. Oppimista innostavat erityisesti selkeys, mielenkiintoisesti esitetyt aiheet sekä Tutkijan sivut. KB-sarjaan kuuluu lisäksi opettajan sähköinen aineisto, joka tukee opetusta monella tavalla. KB Ihminen käsittelee ihmisen elimistön rakennetta ja säätelyä, perinnöllisyyttä, lisääntymistä sekä biotekniikkaa ja evoluutiota. (Otava 2013e.)

Polku 5-6

Editan Polku-sarjan kerrotaan verkkosivuilla pyrkivän herättämään oppilaan kiinnostuksen luontoon ja ympäristöön sekä tutustuttamaan hänet omaan elimistöön ja sen toimintaan. Erillistä tehtäväkirjaa ei tarvita, sillä Polku-sarjasta löytyy kaikki tarvittavat tehtävät oppikirjoista, mikä kannustaa ja opettaa oppilasta vihkotyöskentelyyn. Polku on helppokäyttöinen, sillä jokainen kappale koostuu kahdesta aukeamasta: teksti- ja tehtäväaukeamasta. Teksti on ymmärrettävää, ja se ottaa huomioon sekä oppilaiden iän että tason. Opettajanoppaat tukevat opettamisessa, ja niiden avulla voi suunnitella oppitunteja. Lisäksi oppaista löytyvät tehtävien vastaukset sekä lisätietoa opetettavasta aiheesta. (Edita 2013a.)

Syke 7

Syke 7 -kirja on uudistunut tutkimuksen aikana, ja siitä on tullut uudistettu painos syksyllä 2013. Kustantaja on antanut nämä tiedot uudistetusta painoksesta, eikä vanhemman painoksen esittelyä ollut enää kustantajan verkkosivuilla.

Syke 7 Terveystieto on yläkouluikäisille tarkoitettu terveystiedon oppikirja. Kirjan tavoitteena on käsitellä yläkoulun terveystiedon aihepiirejä mahdollisimman monipuolisesti ja selkeästi. Kirjassa tutustutaan ihmisen terveyteen erilaisista näkökulmista ottaen huomioon myös terveyden ja sairauden näkymisen arkielämässä. Syke 7 tukee ennen kaikkea nuoren kasvua sekä kannustaa häntä pohtimaan terveyden merkitystä omassa elämässään. Syke 7 Terveystieto -kirjaan on olemassa myös tehtävävihko. (Edita 2013b.)

5.3 Tutkimusmenetelmät

5.3.1 Hermeneuttinen lähestymistapa

Hermeneutiikka on tieteenfilosofinen suuntaus. Hermeneuttisessa lähestymistavassa painottuu inhimillinen ymmärrys. (Ruokanen 1987, 9.) Sana tulee kreikan kielen sanasta "hermeneuein", joka tarkoittaa ymmärtämistä tai tulkitsemista. Tutkittavaa kohdetta pyritään ensin tulkitsemaan ja ymmärtämään sen omista lähtökohdista käsin ja sen jälkeen laajemmasta näkökulmasta. Kaikki tutkimukset, joiden kohteena on ihminen tai hänen tuotteensa, ovat lähtökohdaltaan ainakin joiltain osin hermeneuttisia. (Turunen 1995, 87–94.) Kvalitatiivisen tutkimuksen perusajatus on myös osittain lähtöisin hermeneuttisesta lähestymistavasta (Eskola & Suoranta 1998, 25).

Jotta tutkimuskohdetta voidaan tulkita ja ymmärtää, pitää tulkintoja tehdä sekä sen osista että kohteesta kokonaisuutena, sillä ne vaikuttavat toisiinsa. Tutkijaa ja tutkimuksen kohdetta ei voida erottaa toisistaan. Lisäksi tutkimuksen tekoon vaikuttavat ympäröivän kulttuurin sekä tutkijan ennakko-odotukset, uskomukset ja käytännöt. Osien ja kokonaisuuden tulkinnan välillä olevaa vuorovaikutusta kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi, jonka avulla tutkija pyrkii paremmin ymmärtämään tutkittavaa kohdetta. Koska tutkija elää samassa todellisuudessa tutkittavan kohteen kanssa, ei tutkittavan kohteen objektiivinen tarkasteleminen voi olla täysin mahdollista. (Usher 1996, 19–21.) Hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on aiheen ymmärryksen lisääminen, ja etenkin tutkijan oman ymmärryksen lisääminen tutkittavasta ilmiöstä (Ruokanen 1987, 10).

5.3.2 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivinen tutkimus on yleistynyt suomalaisessa kasvatustieteessä 1970-luvun lopulta lähtien. Nykyisin nähdään, että on tutkimustehtävästä kiinni, millaiset menetelmät ovat parhaita tutkimuskysymyksiin vastatessa. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusta ei tarvitse enää asettaa vastakkain. Niitä voidaan jopa käyttää päällekkäin samassa tutkimuksessa. (Syrjäläinen, Eronen & Värri 2007, 7.) Tutkimusotteemme on laadullinen, sillä koimme sen sopivan parhaiten peruskoulun oppikirjojen tutkimiseen. Aineistomme koostuu oppikirjoista, joista tutkimme, mitä seksuaalikasvatuksen aihepiirejä niissä esiintyy, ja miten ne ovat jakautuneet eri vuosiluokkien kesken.

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus voidaan väljästi katsottuna väittää olevan aineiston muodon kuvausta. Koska aineistot voivat laadullisessa tutkimuksessa olla hyvin erilaisia, on olemassa myös monta erilaista tutkimustapaa. Aineistot ovat useimmiten tekstejä, jotka ovat muodostuneet joko tutkijasta riippuen tai riippumatta. Haastattelut ja havainnot ovat esimerkkejä tutkijasta riippuen syntyneistä teksteistä, kun taas päiväkirjat, omaelämäkerrat sekä valmiiksi tuotetut kirjalliset tai kuvalliset aineistot ovat esimerkkejä tutkijasta riippumatta syntyneistä teksteistä. (Eskola & Suoranta 1998, 13–16.) Koska aineistomme koostuu valmiista oppikirjoista, on aineistomme tutkijasta riippumatonta.

Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on tutkia ilmiöitä ja asioita erityisesti empirian avulla. Tutkimus etenee induktiosta deduktioon, eli tarkoitus on pyrkiä ennen kaikkea ymmärtämään asioita ja ilmiöitä tutkimuksen avulla. (Metsämuuronen 2006, 87–89.) Tutkimuksessa tapausten määrä pyritään usein rajaamaan mahdollisimman pieneksi, jotta aineiston pystyy analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Tieteellisyyden kriteerinä toimii tällöin siis aineiston määrän sijasta sen laatu. Oleellista on myös tutkittavaa ilmiötä koskevan käsitteellistämisen kehittyminen ja sen kattavuus. (Eskola & Suoranta 1998, 18.)

Laadullista tutkimusta voidaan myös kuvailla prosessiksi, jossa tutkijan tietoisuus aineistoon liittyvistä tulkinnoista ja näkökulmista kehittyy tutkimusprosessin edetessä. Tutkimuksen tekeminen pitääkin ymmärtää ennen kaikkea tietynlaisena oppimistapahtumana. Tutkimuksen eteneminen tapahtuu myös tietynlaisen prosessin avulla, sillä esimerkiksi tutkimustehtävää tai aineistonkeruuta koskevat ratkaisut voivat muotoutua vähitellen tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2007, 70.)

Laadullisessa aineistossa on hyvin tyypillistä, että erilaiset analyysitavat ovat nivoutuneita toisiinsa. Samassa kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan käyttää myös useita analyysitapoja, mikä tekee tutkittavista aineistoista hyvin rikkaita. (Eskola & Suoranta 1998, 162–163.)

5.3.3 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on menetelmänä hyvin käyttökelpoinen, kun pyrkimyksenä on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Analyysin avulla hajanainen aineisto saadaan järjestettyä tiiviiseen ja selkeään muotoon, jolloin informaatio on helpommin ja mielekkäämmin luettavissa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110.)

Sisällönanalyysissä on erotettavissa kaksi merkittävästi erilaista analyysitapaa: kvantitatiiviseen aineiston kuvaamiseen pyrkivä sisällön erittely, sekä sanalliseen kuvaamiseen pyrkivä sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 107). Tässä tutkimuksessa tarkoituksena on kuvata sisältöjä sanallisesti, jolloin aineiston kvantifiointi ei anna tutkimukselle lisäarvoa.

Aineiston analyysi voidaan toteuttaa joko aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Tässä tutkimuksessa analysoimme aineistoa teoriaohjaavan analyysin menetelmällä, joka kulkee aineiston ehdoilla abstrahointivaihetta lukuun ottamatta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–116.)

Teoriaohjaavassa analyysissä edetään karkeasti kolmessa vaiheessa. Ensimmäisenä aineisto redusoidaan, eli pelkistetään, mikä käytännössä tarkoittaa ilmiöön liittyvien ilmausten etsimistä ja alleviivaamista aineistosta. Ilmaukset pelkistetään yksinkertaisemmiksi, ja listataan paperille. Toisena vaiheena on ilmausten klusterointi eli ryhmittely. Samaa tarkoittavat käsitteet kootaan yhdeksi luokaksi, ja luokka nimetään sen sisältöä kuvaavalla sanalla. Klusteroinnin jälkeen aineisto vielä abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Teoriaohjaavassa analyysissä käsitteet saadaan valmiina pohjalla olevasta teoriasta. Klusterointivaiheessa tehtyjä luokkia yhdistellään uusiksi ylä- ja pääluokiksi niin kauan, kuin se on aineiston sisältöjen kannalta mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111–116.)

5.3.4 Aineiston analyysin toteutus

Oppikirjojen analyysi lähti liikkeelle yleisellä tutustumisella aineistoon kuuluviin oppikirjoihin. Tämän jälkeen jaoin kirjat puoliksi siten, että molemmat saivat tutkittavaksi kaikkien peruskoulun vuosiluokkien oppikirjoja. Ennen varsinaista oppikirjojen tutkimista listasimme yhdessä seksuaalikasvatuksen aiheisisällöt, jotka nousivat esiin teoriasta. Teimme listauksen, jotta mikään teoriassa esiintyvä aiheisisältö ei jäisi huomioimatta.

Oppikirjojen tutkiminen alkoi redusointivaiheella, eli poimimalla kaikki teoriasta nousseet seksuaalikasvatuksen aiheisisältöihin liittyvät ilmaukset erilleen oppikirjojen yhteydestä. Liitimme ilmaukseen myös merkinnän, minkä vuosiluokan oppikirjasta on kyse. Yhdistimme vuosiluokat 1 ja 2, 3 ja 4, 5 ja 6 sekä 7, 8 ja 9. Oppikirjoista analysoimme ydin- ja lisätekstit, mutta jätimme kuvatekstit tutkimuksen ulkopuolelle, sillä ne usein liittyvät erottamattomasti kuvaan, jolloin niiden

analysoiminen kuvasta irrallisena heikentää tutkimuksen laatua ja luotettavuutta. Redusointivaiheessa molemmat kävivät läpi kaikki aineistoon kuuluvat oppikirjat.

Redusointivaiheen jälkeen molemmat kokosivat itsenäisesti saman aihepiirin ilmaukset luokiksi, eli suoritimme klusterointivaiheen. Lopulliset luokat saatiin yhdistelemällä aineistosta nousseita alaluokkia. Tämän vaiheen jälkeen vertasimme omia lopullisia luokkia keskenämme ja havaitsimme löytäneemme aineistosta samankaltaisia luokkia, jotka muokkasimme ja nimesimme yhdessä teoriapohjamme avulla tutkimuksen lopullisiksi luokiksi.

Oppikirjatekstin luokittelu oli samalla sekä mieltä että haastavaa. Oppikirjateksti on hyvin asiapitoista ja yksinkertaista, jolloin tutkijan omalle tulkinnalle ei jää varaa. Lisäksi aihekokonaisuudet ovat oppikirjoissa eritelty useimmiten selkeästi. Luokittelun haastavuus johtui seksuaalikasvatus-aihepiirimme laajuudesta ja monimuotoisuudesta, jolloin tietty aihe sisältö olisi voinut sopia moneen eri luokkaan, mikä teki luokkien rajaamisesta ja nimeämisestä haastavaa.

Aineisto koostuu kolmen eri kustantajan oppikirjoista. Tutkimuksen kannalta oppikirjan kustantajalla ei kuitenkaan ollut merkitystä, joten emme ottaneet niitä huomioon aineiston analyysivaiheessa. Sen sijaan tutkimuskysymyksen kannalta merkittävää on, minkä vuosiluokan oppikirja on kyseessä.

6 TULOKSET

Oppikirjoista kerätystä aineistosta muodostui analyysin johdosta neljä aiheisisältöjä kuvaavaa luokkaa. Nämä luokat ovat:

- 1) Seksi ja lisääntyminen
- 2) Seksuaalisuus
- 3) Murrosikä
- 4) Sosiaalinen kanssakäyminen

6.1 Seksi ja lisääntyminen

6.1.1 Vuosiluokat 1 ja 2

1.-2. vuosiluokan oppikirjoissa seksistä ja lisääntymisestä on hyvin vähän tietoa. Yksinkertaisesti perusasioita kuvaava tieto liittyy ainoastaan lisääntymiseen, raskausaikaan sekä ihmiselämän alkuun.

Vauvan odottaminen kestää yhdeksän kuukautta. Äiti synnyttää vauvan. Vauva syö maitoa. Vauva tarvitsee paljon rakkautta ja hoitoa.

Oppikirjatekstissä opetetaan muutama uusi käsite, kuten sikiö ja kohtu. Sanoja seksi tai lisääntyminen ei mainita, vaan lisääntymisestä kerrotaan epäsuorasti.

Vauva saa alkunsa, kun äidin munasolu ja isän siittiösolu kohtaavat.

6.1.2 Vuosiluokat 3 ja 4

Seksi ja lisääntyminen -luokan sisältöjä ei esiintynyt 3. - 4. luokan oppikirjoissa.

6.1.3 Vuosiluokat 5 ja 6

5. ja 6. vuosiluokan oppikirjoissa seksistä ja lisääntymisestä on jonkin verran tietoa. Oppikirjoissa esiintyvä tieto liittyy ihmiselämän alkuun, raskausaikaan, yhdyntään sekä raskauden ja sukupuolitautilien ehkäisyyn. Näistä aiheista, lukuun ottamatta raskauden ja sukupuolitautilien ehkäisyä, on jo kerrottu 1. ja 2. luokan oppikirjoissa, mutta nyt tietoa aiheista on huomattavasti monipuolisemmin. Lisäksi 5. ja 6. luokan kirjoissa esiintyy seksi-käsite, mitä ei aikaisemmilla vuosiluokilla ole esiintynyt. Pääpaino 5. ja 6. luokan oppikirjoissa on ihmiselämän alkuun ja raskausaikaan liittyvällä tiedolla.

Uuden elämän syntyyn tarvitaan äidin munasolu ja isän siittiö.

Ihmiselämän alku ja raskausaika on kuvattu 5. ja 6. luokan oppikirjoissa huomattavasti yksityiskohtaisemmin ja tarkemmin kuin 1. ja 2. luokan oppikirjoissa käyttämällä monipuolisempaa kieltä ja käsitteistöä sekä kuvaamalla hedelmöittymisen, raskausajan sekä lapsen syntymän tarkemmin ja vaihe vaiheelta.

Yhdynnässä mies työntää jäykän siittimensä naisen emättimeen. Kun mies saa siemensyöksyn, hänen siittimestään purkautuu siemennestettä. Siemennesteessä olevat siittiöt uivat naisen munanjohtimessa kohti munasolua. Ensimmäisenä munasolun luokse ehtinyt siittiö tunkeutuu munasolun sisään ja hedelmöittää sen. Hedelmöittynyt munasolu kulkeutuu munanjohtimesta kohtuun.

Kun hedelmöityksestä on kulunut yhdeksän kuukautta, äiti tuntee voimakkaita supistuksia vatsassaan. Kun lapsivesi poistuu kohdusta, synnytys on lähellä. -- . Vauva tulee maailmaan emättimen kautta pää edellä.

Raskauden ja sukupuolitautilien ehkäisystä on puolestaan kerrottu hyvin pintapuolisesti, ja yhdynnästä vain muutamalla lauseella. Ehkäisyvälineistä oppikirjoissa esitellään kondomi ja sukupuolitaudeista AIDS.

Sen sijaan sukupuolinen kanssakäyminen eli seksi kuuluu vasta myöhempään elämänvaiheeseen. Silloinkin seksissä pitää ottaa huomioon raskauden ja sukupuolitautilien ehkäisy.

6.1.4 Vuosiluokat 7, 8 ja 9

Varsinaisesti seksi ja lisääntyminen -luokka tulee kunnolla käsittelyyn vasta yläkoulussa, minkä huomaa tekstin määrän räjähdysmäisestä kasvusta verrattuna alakoulun oppikirjoihin. Varsinkin seksiin liittyvistä asioista tulee tietoa vasta 7. - 9. luokilla. Oppikirjoissa esiintyy seuraavanlaisia aihepiirejä: monimuotoinen seksi, nautinto ja tunteet, ehkäisy, sukupuolitaudit, raskaus ja syntymä.

Oppikirjoissa käsitellään seksiä monesta eri näkökulmasta. Seksien muodoista oppikirjoissa nousee esiin rakastelu, fantasiointi, itsetyydytys, hyväilyseksi eli petting, esileikki sekä yhdyntä. Oppikirjoissa painotetaan, että seksi on muutakin kuin pelkkää yhdyntää. Yhtenä hyvänä vaihtoehtona tuodaan esille myös elämä ilman seksiä. Tekstissä esitellään myös seksiriippuvuus, jolloin seksistä on tullut liian iso ja merkittävä osa elämää. Myös seksin määritelmä löytyy oppikirjoista.

Seksi on osa seksuaalisuutta. Se on seksuaalisuuden toteuttamista ajatuksin, sanoin ja teoin. Se on toimintaa, joka tavoittelee hyvänolon tunnetta, nautintoa ja seksuaalista kiihottumista. Ne voi saavuttaa yksin tai yhdessä toisen ihmisen kanssa.

Monimuotoiseen seksiin liittyvät myös luottamus, avoimuus, huomaavaisuus ja uskollisuus, jotka luovat turvallisuutta seksisuhteeseen. Oppikirjoissa painotetaan, että seksielämän aloittamisella ei ole kiire, eikä siihen saa painostaa, ja vastuu seksistä kuuluu aina suhteen molemmille osapuolille.

Turvallinen olo lisää läheisyydestä ja seksistä nauttimista.

On tärkeää muistaa, että seurustelussa ei ole kiire edetä ja että päätös yhdyntästä tehdään yhdessä. Kokeneempi kumppani ei saa vaatia sitä toiselta eikä kokemattomampi suostua siihen toisen painostuksen takia.

Tunteet ja nautinto ovat oppikirjoissa olennainen osa seksielämää. Tekstissä painotetaan, että hyvän ja turvallisen seksielämän perustana ovat tunteet. Irrallisiin ja yksittäisiin seksisuhteisiin ei puolestaan kannusteta.

Rakastelusta saa eniten irti ja se tuntuu parhaalta luotettavan pitkäaikaisen kumppanin kanssa. Silloin voi rentoutua ja antautua rauhassa nautinnon vietäväksi.

Nykyään harrastetaan yhä enemmän niin sanottuja yhden illan juttuja. Niissä voi olla kyse seksistä pelkän fyysisen mielihyvän saavuttamiseksi. -- Tällaiset suhteet altistavat sukupuolitaudeille ja voivat olla tunne-elämän kannalta hankalia.

Oppikirjojen mukaan kehon fyysiset reaktiot, kiihottuminen ja orgasmi, edistävät voimakkaasti seksistä saatavaa nautintoa. Tekstissä kerrotaan erikseen miehen ja naisen fyysiset reaktiot.

Kiihottumisen seurauksena emättimen limakalvo kostuu ja siitin jäykistyy, jolloin siittimen työntyminen emättimeen onnistuu useimmiten ilman kipua.

Miehen on helpompi saada orgasmi kuin naisen. Fyysisesti pojilla orgasmi näkyy siemensyöksynä. Työillä orgasmissa kohdun ja lantiopohjan lihakset supistelevat. Nämä fyysiset lihasten laukeamiset aikaansaavat voimakkaan rentouttavan hyvänolon tunteen.

Aiemmillä vuosiluokilla ehkäisykeinoista on tullut esiin ainoastaan kondomi, mutta 7. -9. vuosiluokilla ehkäisyyn perehdytään huomattavasti monipuolisemmin. Ehkäisyvälineistä esitellään kondomi, hormonaaliset ehkäisyvälineet (e-pillerit, ehkäisylaastari, ehkäisyrenkas sekä minipillerit), kemialliset ehkäisyvälineet (vaahdot, puikot, geelit ja voiteet), kierukka sekä jälkiehkäisytabletti. Oppikirjoissa esitellään ehkäisyvälineiden käyttö sekä ehkäisyteho. Tekstissä on eroteltu raskauden ehkäisy ja sukupuolitautilien ehkäisy.

Yhdistelmäpillereiden ehkäisyteho on hyvä, lähes 100-prosenttinen, jos ne muistetaan ottaa säännöllisesti.

Se (kondomi) on ainoa ehkäisyväline, joka suojaa myös sukupuolitaudeilta.

Eri sukupuolitaudit tulevat oppikirjoissa esiin hyvin kattavasti ja selkeästi. Taudeista esitellään klamydia, tippuri, kuppa, kondylooma (visvasyyli), sukupuolielinherpes, HIV/AIDS sekä hepatiitti B. Taudeista kerrotaan niiden tartuntatapa, oireet, riskit, testaus ja hoito sekä yleisyys.

Seksitaudit tarttuvat suojaamattomassa seksissä. Tartunnan voi saada, kun limakalvot koskettavat toisiaan tai kun eritteet, kuten sperma, sylki tai lima, joutuvat limakalvolle. -- Seksitaudit voivat tarttua myös veren välityksellä esimerkiksi käytetyistä huumeneuloista tai äidistä sikiöön synnytyksen yhteydessä.

Sukupuolitauteja on monenlaisia. Osa niistä on bakteerien, osa virusten aiheuttamia. Bakteerin aiheuttamia tauteja, kuten klamydiaa ja tippuria, voidaan hoitaa antibioottien avulla, sen sijaan virustartuntoihin ei vielä ole olemassa parantavaa hoitoa.

7. - 9. vuosiluokan oppikirjoissa kerrataan ja syvennetään aikaisemmillä vuosiluokilla opittua tietoa raskaudesta ja synnytyksestä. Uutena asiana opitaan raskauden ensioireita, raskauden testaamisesta veri- tai virtsakokeen avulla sekä eri vaihtoehtoista raskauden yllättäessä. Vaihtoehtoista esitellään lapsen kasvattaminen itse, adoptio sekä abortti.

Raskauden aiheuttamia ensioireita voivat olla pahoinvointi, tihentynyt virtsaamisen tarve, voimakas väsymys ja rintojen arkuus. Raskaudesta voi myös kertoa kuukautisten viipyminen.

Raskaustesti antaa varmuuden siitä, onko raskaana. Testin voi ostaa apteekista ja useimmista marketeista. Testi on luotettava vasta sitten, kun kuukautiset ovat myöhässä. Useimmiten testi tehdään virtsasta kotona, mutta se voidaan tehdä myös terveyskeskuksessa. Jos tulos on positiivinen, nainen on raskaana.

Myös synnytyksestä tulee uutta tietoa, esimerkiksi synnytyksen eri vaiheista, keisarinleikkauksesta sekä napanuoran ja istukan merkityksestä.

Jos lapsi on tulossa maailmaan takapuoli ja jalat edellä, saatetaan tehdä keisarinleikkaus. Siinä lääkäri viiltää vatsanpeitteet auki ja nostaa lapsen ulos kohdusta. Tämän jälkeen kohtu ja vatsan kaikki kerrokset ommellaan kiinni.

Verenkierto järjestyy uudelleen, kun napanuora on katkaistu eikä yhteyttä istukkaakaan enää ole.

6.2 Seksuaalisuus

6.2.1 Vuosiluokat 1 ja 2

Seksuaalisuus-luokan sisältöjä ei esiintynyt 1. ja 2. luokan oppikirjoissa.

6.2.2 Vuosiluokat 3 ja 4

Seksuaalisuus-luokan sisältöjä ei esiintynyt 3. ja 4. luokan oppikirjoissa.

6.2.3 Vuosiluokat 5 ja 6

Seksuaalisuus-luokan sisältöjä ei esiintynyt 5. ja 6. luokan oppikirjoissa.

6.2.4 Vuosiluokat 7, 8 ja 9

Seksuaalisuus-luokan sisältöjä esiintyy ainoastaan 7.-9. vuosiluokan oppikirjoissa. Oppikirjojen mukaan seksuaalisuus on koko elämän kestävä jatkumo, joka etenee vaihteittain suurimman kuohuntavaiheen tapahtuessa murrosiässä. Tekstin mukaan seksuaalista kehitystä tapahtuu kolmella

tasolla, jotka ovat biologia, järki ja tunne. Seksuaalisuus jaetaan oppikirjoissa fyysiseen, psyykkiseen sekä sosiaaliseen ulottuvuuteen.

Seksuaalisuuden fyysiseen ulottuvuuteen oppikirjoissa liitetään sukupuoli, fyysinen kehitys ja seksuaalista mielihyvää tuottavat kehon osat, kuten klitoris ja lantionpohjalihakset. Oppikirjojen mukaan fyysinen kehitys sekä kehon muutokset pakottavat ihmisen tutkiskelemaan uudelleen omaa seksuaalisuuttaan.

Seksuaalisuuden fyysiseen puoleen kuuluvat esimerkiksi sukupuoli ja fyysinen kehitys.

Sukuelinten lisäksi naisen seksuaalisuuden kannalta tärkeitä ovat lantionpohjalihakset.

Klitoris eli häpykieli on naisen sukuelinten tuntoherkin osa ja tärkeä seksuaalisen mielihyvän kannalta.

Seksuaalisuuden psyykkiseen ulottuvuuteen oppikirjoissa liitetään seksuaalinen minäkuva ja identiteetti, käsitys omasta seksuaalisuudesta sekä seksuaalinen suuntautuminen. Seksuaalisesta suuntautumisesta on esitelty heteroseksuaalisuus, homoseksuaalisuus (homo ja lesbo), biseksuaalisuus ja transsuuntautunutseksuaalisuus. Oppikirjojen mukaan psyykkinen seksuaalisuus kehittyy vaiheittain, ja ihmissuhteet ovat tärkeässä osassa psyykkisen seksuaalisuuden kypsyemisessä.

Seksuaalisesta suuntautumisesta kertoo se, keneen ihmisen läheisyyden ja hellyyden tarpeet sekä seksuaaliset halut kohdistuvat ja kenen kanssa ne toteutuvat. Jokaisen tulisi kyetä elämään ja toteuttamaan seksuaalisuuttaan niin, että omien kokemusten pohjalta seksuaalinen suuntautuminen vähitellen selkeytyy ja seksuaalinen minäkuva vahvistuu.

Läheisillä ihmissuhteilla, perheellä ja ystävillä, on psyykkisen seksuaalisuuden kypsyamiseen erityisen suuri vaikutus, sillä sen kehittyminen vaatii rakastetuksi tulemisen tunnetta ja kykyä tuntea itse rakkautta.

Seksuaalisuuden sosiaaliseen ulottuvuuteen oppikirjoissa liitetään seurustelu, ihastuminen ja rakastuminen sekä muut läheiset ihmissuhteet, tavat, säännöt ja lait sekä yhteiskunnan, kulttuurin ja uskonnon vaikutus. Oppikirjoissa mainitaan myös median antama vääristynyt kuva seksuaalisuudesta. Oppikirjoissa on esitelty seksuaalioikeudet sekä suojaikäraja seksuaaliselle toiminnalle.

Suomessa ja suuressa osassa Eurooppaa on hyvin vapaa kulttuuri ja seksuaalisuus on voimakkaasti esillä. -- Kulttuurin lisäksi seksuaalisuuteen ja sen esille tuomiseen vaikuttaa paljon uskonto. Esimerkiksi islaminuskoisissa maissa on tiukat rajoitteet eikä seksuaalisuuttaan saa julkisesti esitellä.

Yhteiskunta pyrkii tukemaan ihmisen terveyttä ja hyvinvointia edistämällä avoimuutta ja suvaitsevaisuutta. Nämä antavat jokaiselle mahdollisuuden rakentaa seksuaaliterveyttään omia ihanteitaan kunnioittaen. Esimerkiksi arvot, kuten sitoutuminen ja uskollisuus, ovat tärkeitä periaatteita seksuaalisuudessa.

Mainoksia tai TV-ohjelmia katselemalla tulee helposti sellainen kuva, että vain nuoret kauniit, seksuaalisuuttaan esille tuovat ihmiset pärjäävät ja nauttivat elämästä. Se ei ole ollenkaan totuus. Yhtä lailla myös vanhat ja "rumat" ihmiset ovat seksuaalisia.

Oppikirjoissa esitellään myös seksuaalisuuden haavoittuva puoli, joka johtuu seksuaaliterveyden epätasapainosta. Oppikirjojen mukaan ihmisen myönteinen suhtautuminen omaan seksuaalisuuteen edistää samalla ihmisen seksuaaliterveyttä, kun taas seksuaalinen kaltoin kohtelu liitetään seksuaalisuuden haavoittumiseen. Tekstissä esitellään myös keinoja ja palveluita, joiden avulla seksuaalisuuden kokemat haavat voidaan parantaa.

Itsensä arvostaminen, myönteinen suhde seksuaalisuuteen sekä turvalliset kokemukset edistävät seksuaaliterveyden saavuttamista. Toisaalta syrjintä, painostus, pakottaminen, ahdistus, pelko ja väkivalta heikentävät seksuaaliterveyttä.

Seksuaaliterveys heikentyy, kun joutuu seksuaalisen häirinnän, hyväksikäytön tai väkivallan uhriksi.

Jotta uhri voi parantua, hän tarvitsee toisten tukea. On tärkeää kyetä puhumaan asiasta. -- Neuvoa voi kysyä nimettömänä netissä esimerkiksi Väestöliiton asiantuntijalta tai soittamalla Rikosuhripäivystyksen Auttavaan puhelimeen.

6.3 Murrosikä

6.3.1 Vuosiluokat 1 ja 2

Murrosikä-luokan sisältöjä ei esiintynyt 1. ja 2. luokan oppikirjoissa.

6.3.2 Vuosiluokat 3 ja 4

Murrosikä-luokan sisältöjä ei esiintynyt 3. ja 4. luokan oppikirjoissa.

6.3.3 Vuosiluokat 5 ja 6

Oppikirjoissa esiintyy murrosiästä melko monipuolisesti tietoa, ja murrosiän tapahtumien painotetaan olevan yksilöllisiä. Tyttöjen murrosiän kerrotaan useimmiten alkavan keskimäärin aikaisemmin kuin pojilla. Murrosiästä on esitelty pääasiat niin fyysisistä, psyykkisistä kuin sosiaalisistakin muutoksista.

Fyysisistä muutoksista on esitelty poikien ja tyttöjen sekä omat että yhteiset kehon muutokset, jotka tapahtuvat kasvussa naiseksi ja mieheksi. Kehon muutoksista on esitelty sekä sukupuolielinten että muiden kehon osien muutokset.

Murrosiän alkaminen on hyvin yksilöllistä. Joillakuilla tytöillä se saattaa alkaa jo kymmenen vuoden iässä, mutta toisilla ensimmäiset merkit näkyvät vasta, kun he ovat täyttäneet viisitoista vuotta.

Voimakkaasti tuoksahtava hiki ja finniä ilmestyminen ovat sekä poikien että tyttöjen murrosiän merkkejä.

Munasarjoissa alkaa kypsyä munasoluja kerran kuukaudessa, ja kuukautiset alkavat.

Lisäksi poikien lihakset vahvistuvat sekä kivekset ja siitin kasvavat. Kiveksissä alkaa muodostua siittiöitä. Joskus esimerkiksi nukkuessa siitin saattaa jäykistyä. Se voi aiheuttaa siemensyöksyn eli siemennesteen purkautumisen ulos siitimestä.

Psyykkisistä muutoksista on esitelty mielialanvaihtelut, tunteet ja järki sekä epävarmuus itsestä. Psyykkisen puolen kerrotaan kehittyvän fyysisistä puolta hitaammin.

Murrosiässä koulu tuntuu rankalta, huonoja päiviä ja ikäviä tunteita on usein. -- Nuori on lyhytjänteinen ja poistuu omiin oloihinsa.

Välillä murrosikäinen nuori tuntee itsensä epävarmaksi. Toisaalta olisi mukavaa olla vielä lapsi ja kömpiä äidin tai isän syliin. Toisaalta haluttaisiin irrottautua vanhempien huolenpidosta ja kokeilla omia siipiään.

Sosiaalisista muutoksista on esitelty perhesuhteiden ja ystävyysuhteiden muutokset. Oppikirjojen mukaan perhesuhteiden muutokset johtuvat lapsen pyrkimyksestä kohti itsenäistä elämää. Kaverisuhteet tulevat puolestaan läheisimmiksi ja tärkeimmiksi kuin aiemmin. Lisäksi tytöt ja pojat alkavat kiinnostua tekstin mukaan toisistaan uudella tavalla, mikä vaikuttaa muun muassa uudenlaiseen kiinnostumiseen omasta ulkonäöstä.

Nuori purkaa pahaa oloaan helposti vanhempiinsa ja välillä hänestä voi tuntua, etteivät vanhemmat ymmärrä mitään. -- Murrosiässä alkaa myös itsenäistyminen ja kaverit tulevat entistä tärkeämmiksi.

Oppikirjoissa on myös kysymys-vastaus -osioita, joissa vastataan nuoria yleisesti askarruttaviin kysymyksiin.

6.3.4 Vuosiluokat 7, 8 ja 9

7. - 9. vuosiluokan oppikirjoissa esiintyy lähes samat aihepiirit kuin 5. - 6. vuosiluokan oppikirjoissa, mutta laajemmin ja monipuolisemmin esitettynä. Uutena terminä tulee seksuaalisuuden kasvu, jota ei esiintynyt alemmilla vuosiluokilla. Myös 7.-9. vuosiluokkien oppikirjoissa murrosiästä on esitelty fyysiset, psyykkiset sekä sosiaaliset muutokset.

Fyysisistä muutoksista on esitelty hormonituotannon muutokset, ulkonäön muuttuminen, kehon muuttuminen, sukuelinten kehitys sekä sukukypsäksi tuleminen. Erona aiempiin vuosiluokkiin fyysisiä muutoksia kuvataan tarkemmin ja monipuolisemmin. Esimerkiksi kuukautisiin liittyen esitellään erilaiset kuukautissuojat.

Murrosiän laukaisevat hormonitoiminnan muutokset, joiden seurauksena tytön munasarjat alkavat erittää estrogeenia ja pojan kivekset testosteronia. Nämä hormonit saavat aikaan muutokset kehossa ja mielessä. Hormonit lisäävät pituuskasvua, ja murrosiässä saavutetaan aikuisiän pituus.

Jokainen nainen löytää itselleen sopivan kuukautissuojan kokeilemalla erilaisia vaihtoehtoja. Nuorelle sopivimpia kuukautissuojia ovat useimmiten terveysside ja pikkuhousunsuoja. Tamponi voi olla käytännöllisin vaihtoehto urheiltaessa. Aikuiselle naiselle soveltuu myös hygieeninen kuukautiskuppi.

Psyykkisistä muutoksista on esitelty ajattelun kehittyminen mustavalkoisuudesta joustavammaksi, arvojen kehittyminen, kehityksen epätasaisuus, voimakkaiden ja nopeasti vaihtuvien tunteiden vaikutus, taantumavaihe sekä myöhäinen murrosikä. Taantumavaihe esitellään oppikirjoissa vaiheeksi, jolloin psyykinen kehitys murrosiän aikana notkahtaa taaksepäin. Oppikirjoissa kerrotaan myöhäisen murrosiän vaikuttavan negatiivisesti nuoren psyykkiseen kehitykseen, mutta kirjoissa suhtaudutaan siihen hyvin avoimesti. Myös yläkoulun oppikirjoissa kerrotaan psyykkisten muutosten tapahtuvat fyysisiä muutoksia hitaammin, esimerkiksi tekstissä kerrotaan, etteivät sukukypsyys ja seksuaalinen kehittyminen tapahdu samanaikaisesti.

Murrosiän muutosten myötä nuori kykenee vähitellen pohtimaan elämää entistä syvällisemmin, kuten esimerkiksi sitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Kypsymisen ja uusien näkökulmien myötä nuorten ajattelulle tyypillinen mustavalkoisuus saa harmaatkin sävyjä. Asiat eivät aina olekaan joko-tai, vaan joskus myös jotain siltä väliltä. Aikuistumisen myötä kyetään siis löytämään kompromisseja.

Hormonitoiminnan muutokset aiheuttavat mielialojen vaihtelua. Yhtenä hetkenä kaikki on hyvin ja seuraavassa hetkessä kaikki on aivan pielessä. Hermostutaan pikkuasioista, eikä mikään tunnu kiinnostavan. Nämä ovat normaaleja murrosikään liittyviä tuntemuksia.

Sosiaalisista muutoksista esitellään perhesuhteiden muutokset sekä ystävyys-suhteiden muutokset, ja näihin liittyy oppikirjojen mukaan sosiaalistaitojen voimakas kasvu. Tekstin mukaan suhde vanhempiin muuttuu ristiriitaiseksi, sillä nuori on toisaalta riippuvainen vanhemmistaan, mutta toisaalta haluaa itsenäistyä. Suhteet ystäviin muuttuvat puolestaan tärkeämmiksi sekä läheisemmiksi. Oppikirjoissa kehoitetaan pohtimaan, minkälaiset ystävyys-suhteet ovat kannattavia, ja mitä kaikkea ystävien ehdotuksesta kannattaa tehdä ja kokeilla. Oppikirjoissa kerrotaan myös ihastumisen ja seurustelun kuuluvan kiinteästi murrosikään.

Murrosiässä suhde vanhempiin usein muuttuu. Nuori pyrkii ottamaan etäisyyttä vanhempiin, mutta toisaalta kaipaa heidän läheisyyttään ja tukeaan. Aikuisten neuvoja ja esimerkiksi perheen totuttuja tapoja ei enää hyväksytä kyselemättä. Usein nuori haluaa kokeilla omia kykyjään ja omia rajojaan. Tämä voi näkyä kapinointina vanhempia vastaan.

Turvalliset ystävyys-suhteet auttavat nuorta sopeutumaan murrosiän muutoksiin. Luotettavien ystävien seurassa voi ihmetellä, vaihtaa kokemuksia ja kasvaa omassa tahdissa. Ei siis ole samantekevää, kenen seurassa aikaansa viettää.

Oppikirjoissa nuoren itsenäistymiseen liitetään kiinteästi oikeuksien ja velvollisuuksien lisääntyminen elämässä, mutta sen tulee tapahtua vähitellen, jotta nuoren turvallisuuden tunne säilyy.

6.4 Sosiaalinen kanssakäyminen

6.4.1 Vuosiluokat 1 ja 2

1. ja 2. vuosiluokan kirjoissa tekstiä sosiaalisesta kanssakäymisestä on hyvin vähän, vain muutama lause. Lauseet liittyvät tunteiden hallintaan ja näyttämiseen sekä siihen, että jo pieni vauva tarvitsee muita ihmisiä ympärilleen kokeakseen olonsa turvalliseksi.

Ilo ja suru kuuluvat elämään, itkukin joskus hiipii silmään. Tunteitani osaan näyttää, nyrkkejä siihen ei tarvitse käyttää. Yksin en pärjää kuitenkaan, vaan toisiamme tarvitaan.

6.4.2 Vuosiluokat 3 ja 4

Sosiaalinen kanssakäyminen -luokasta on käsitelty seuraavat aihepiirit 3. ja 4. vuosiluokan kirjoissa: tunteet, ystävyys, läheisyys ja turvallisuus, koskettaminen sekä palveluita, joista saa apua, jos on jokin ongelma sosiaalisessa kanssakäymisessä. Apua voi saada terveydenhoitajalta, koulupsykologilta, koulukuraattorilta sekä puhelinpalveluista.

Tekstissä puhuttiin tunteiden näyttämisestä sekä toisten tunteiden huomioon ottamisesta. Oppikirjoissa kehoitettiin sekä kertomaan omista tunteistaan että kuuntelemaan toisten tunteita.

Ihmisillä on tunteet mukana kaikessa siinä, mitä he tekevät. Kaikkien tunteet ovat tärkeitä. Anna perheenjäsenillesi ja ystävillesi viestejä siitä, että huomioit heidän tunteensa.

Oppikirjoissa käsiteltiin ystävyyttä sekä siihen liittyviä elementtejä, joita ovat luottamus, ystävän antama tuki sekä riidat ja niiden sopiminen. Tekstissä myös kerrottiin ja kuvailtiin, millainen on hyvä ystävä.

Ystävä on ihminen, joka pitää sinusta sellaisena kuin olet. Hänelle voit kertoa omia asioitasi. Ystävyyssuhde voi syntyä milloin ja missä vain. Ystävyys säilyy, kun olet luottamuksen arvoinen ja vietät aikaa ystäväsi kanssa. Ystävät auttavat toisiaan. Ystäväsi saattaa tarvita tukeasi, kun hänellä on paha mieli tai hän on sairaana. Joskus ystävillekin tulee riitaa. Kun selvität riidan ystäväsi kanssa mahdollisimman pian, asia ei jää vaivaamaan mieltäsi.

Oppikirjoissa kerrotaan, että läheisyys luo turvallisuudentunnetta etenkin pienille lapsille. Kosketus kuuluu oppikirjojen mukaan myös olennaisesti sosiaaliseen kanssakäymiseen, ja sillä voi osoittaa monia asioita. Kosketuksen avulla voi näyttää tunteita toisille. Myös omia tuntemuksia voi käsitellä koskettamalla itseään, esimerkiksi puristelemalla käsiä hermostuksissaan. Oppikirjoissa käsiteltiin myös koskettamisen rajat, toisten kehon kunnioittaminen sekä toisten intiimialueiden koskettelu luvatta. Tekstissä erotettiin väkivalta koskettamisesta.

Toisen ihmisen koskettaminen on tärkeää. Vauvat viihtyvät sylissä. Lapset kiipeävät vielä isompinakin mielellään aikuisen syliin hellittäväksi. Poikien "karhunpaini" on myös läheisyyttä. Opettaja taputtaa sinua hartioihin tai päähän, kun hän on tyytyväinen suoritukseesi.

Kosketuksen tarkoituksena on yleensä osoittaa toiselle, että sinä haluat olla hänelle ystävällinen. Kaikki eivät kuitenkaan pidä koskettelusta, ja heidän näkemystään pitää kunnioittaa.

6.4.3 Vuosiluokat 5 ja 6

5. ja 6. vuosiluokkien oppikirjoissa on eri aihepiirejä käsitelty kohtuullisen laajasti. Aihepiirit ovat ystävyys, vastakkaisesta sukupuolesta kiinnostuminen, seurustelu, tunteet, oikeudet ja vastuu omasta kehosta sekä samankaltaisuuden paine. Samankaltaisuuden paineeseen liittyy myös se, ettei toista pidä miellyttää, jos joutuu tällöin tekemään jotain vastoin omaa tahtoa. Näiden lisäksi oppikirjoissa on myös esitetty yleisiä nuorten kysymyksiä liittyen sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä vastauksia niihin.

Oppikirjoissa painotetaan puhumisen tärkeyttä ongelmatilanteissa, jotta ikävät asiat eivät patoudu ja purkaudu myöhemmin väärällä tavalla. Puhua voi ystäville, perheenjäsenille tai jollekin ulkopuoliselle henkilölle. Oppikirjoissa on esitelty samat auttavat palvelut kuin 3. ja 4. vuosiluokan oppikirjoissa.

Puhuminen ei aina tunnu helpolta vaihtoehdolta, mutta oman hyvinvoinnin kannalta on erityisen tärkeää puhua mieltään painavista asioista jollekin. Koululla opettajat, terveydenhoitaja, psykologi ja kuraattori ovat vaitiolovelvollisia.

YstävyYTEEN liittyen oppikirjoissa on käsitelty ystävyys-suhteen ylläpitäminen ja katkeaminen. Oppikirjoissa myös kehoitetaan lukijaa pohtimaan, millainen ystävä itse on. Elämän ongelmatilanteissa ystävän tuki ja apu ovat oppikirjojen mukaan hyvin tärkeitä asioita.

Mieti, miten itse voisit vaikuttaa siihen, että sinua pidetään hyvänä ystävänä ja reiluna kaverina.

Oppikirjoissa on tunteisiin liittyvää tekstiä, joka käsittelee tunteiden hallintaa, näyttämistä sekä tunteista puhumista. Eniten käsitellään ihastumisen tunnetta, joka liittyy vahvasti myös

seurusteluun. Oppikirjojen mukaan tunteiden hallinta paranee jatkuvasti iän myötä. Oppikirjojen mukaan nuoruudessa ihastumisen kohde voi vaihtua useasti, ja kohteena voi myös olla esimerkiksi joku julkisuuden henkilö. Tekstin mukaan ihastumiseen liittyy myös paljon epävarmuuden tunteita.

On myös ihan tavallista ihastua poptähtiin, urheilijoihin tai omankin sukupuolen ystäviin.

Tietyn tytön tai pojan kanssa tekisi mieli jutella enemmänkin! Ongelmaksi muodostuu, miten herättää toisen huomio. -- Sen sijaan että turvaudut toivottomiin yrityksiin, mene reilusti asiaan. Soita ajatuksesi kohteelle ihan oikeasti ja ehdota jotakin yhteistä tekemistä.

Oppikirjojen mukaan ihastumisen-tunne voi johtaa myös seurusteluun. Toisaalta oppikirjoissa liitetään myös seurustelu ja rakastaminen toisiinsa. Oppikirjojen mukaan seurustelun aloittamisikä ja seurustelusuhteiden määrä vaihtelee suuresti. Tekstissä on kuvailtu, mitä seurustelu tarkoittaa 5.-6. vuosiluokilla. Lisäksi on kerrottu, että seurusteluun liittyy joskus myös ongelmia.

Ikäistesi nuorten seurustelu on parhaimmillaan sitä, että tehdään monenlaisia asioita kaksin tai ystäväjoukon kanssa. Vielä ei ole taukoamattoman yhdessäolon aika, pidä siis yllä kaikkia kaverisuhteitasi. Seurustelusta voi kysyä lisää vanhemmiltasi, opettajaltasi tai terveydenhoitajalta.

Seurustelu tarkoittaa sitä, että kaksi ihmistä rakastaa toisiaan ja haluaa viettää aikaa yhdessä.

Oppikirjoissa kehoitetaan jokaisen nuoren pitämään huolta itsestään sekä kantamaan siitä myös vastuuta, kuitenkin vanhemmat ovat vastuussa lapsestaan aina 18-vuotiaaksi asti. Oman kehon katsotaan olevan jokaisen yksityisaluetta, johon toisella ei ole lupaa koskea vastoin toisen tahtoa.

Jokaisen tulisi pitää huolta itsestään, sillä kukaan ei voi elää toisen puolesta.

6.4.4 Vuosiluokat 7, 8 ja 9

Oppikirjoissa on esitelty seuraavat aihepiirit liittyen sosiaaliseen kanssakäymiseen: ystävyys, ihastuminen, rakastuminen, rakastaminen, seurustelu ja lapsuuden sosiaaliset suhteet.

Ystävyyyttä on käsitelty oppikirjoissa hyvin laajasti. On kerrottu, että ystävien määrä ja ystävyys-suhteiden kesto on hyvin yksilöllistä. Jollakin ihmisellä voi olla kymmeniä ystäviä, kun

taas toinen voi omistaa vain muutaman hyvän ystävän. Oppikirjoissa kehoitetaan arvostamaan jokaista ystävää. Kaikilla ei välttämättä ole ystäviä, mikä saattaa aiheuttaa yksinäisyyttä.

Oppikirjojen mukaan jokainen voi kuitenkin pitkälti itse vaikuttaa ystävien hankkimisessa. Tekstin mukaan ystävyys-suhteilla on positiivinen vaikutus sekä ihmisen fyysiseen että psyykkiseen terveyteen. Ystävyys-teen kuuluu oppikirjojen mukaan luottamus, tietyt säännöt sekä myös negatiivisia tunteita. Tekstissä kerrotaan, että ystävyys-suhteilla on murrosiässä hyvin korostunut merkitys.

Ystävyys-ten paras tavaramerkki on luottamus: minuun - ja sinuun - voi luottaa, tapahtui mitä hyvänsä. Hyvä ystävyys on palomuu-ri pahaa vastaan, sillä ystävä auttaa aina. Se, että voi luottamuksellisesti kertoa jollekin asioitaan, on erittäin arvokas asia.

Rikkautta on omistaa eri sukupuolta ja kansallisuutta olevia, eri-ikäisiä ja myös sairaita ja vammaisia ystäviä.

Myös Internet on hyvä väline sekä samaa että eri sukupuolta - ja kansallisuutta - olevien ystävien löytämiseksi, ja se vuoksi asiallinen ilmoitus jollain chat-sivustolla tuottaa usein jossain vaiheessa tulosta. -- Myös Internet on hyvä väline sekä samaa että eri sukupuolta - ja kansallisuutta - olevien ystävien löytämiseksi, ja sen vuoksi asiallinen ilmoitus jollain chat-sivustolla tuottaa usein jossain vaiheessa tulosta.

Oppikirjoissa on esitelty vaiheet ihastumisesta rakastamiseen. Ihastumisen kerrotaan olevan tunne, joka ei kuitenkaan ole ikuinen. Tekstissä myös kerrotaan ihastumisen kohteena olemisesta, jolloin pitää ottaa toisen tunteet hienovaraisesti huomioon. Molemminpuolisena ihastumisen tunne vahvistuu, ja saattaa syventyessään muuttua rakastumiseksi. Oppikirjojen mukaan rakastamiseen kuuluu luottamus toiseen ja vastuu toista ihmistä kohtaan. Rakastuminen voi johtaa puolestaan rakastamiseen. Jos toista ihmistä rakastaa, myös hänen puutteensa pitää hyväksyä.

Kun ihminen on ihastunut, hän kokee hyvinolontunteita. Hän voi olla samaan aikaan iloinen ja itsevarma, onnellinen ja jännittynyt. Hän on täynnä elinvoimaa ja jaksaa tehdä mitä vain. Kun ihastunut ihminen tapaa tunteidensa kohteen, hänen toimintansa voi kuitenkin muuttua: hän voi olla ujo, jännittynyt tai hän saattaa seota sanoissaan.

Rakastamiseen liittyy vastuu ja luottamus toista ihmistä kohtaan. Molempien tulee ottaa huomioon omien tunteiden ohella myös toisen ihmisen tunteet ja kokemukset. Vilpittömästi rakastunut ihminen ei halua vahingoittaa toista.

Oleellista rakastamisessa kuitenkin on, että toisen virheistä ja puutteista huolimatta hänet hyväksyy ja arvostaa ihmisenä sekä omana kumppanina.

Oppikirjojen mukaan ensimmäiset rakastamisen kokemukset tulevat jo lapsena, jolloin ensimmäinen kohde on useimmiten äiti tai isä. Tämän jälkeen rakastutaan julkisuudenhenkilöön, ja sen jälkeen usein johonkin lähimpiin ihmiseen, jolloin tunteet pidetään usein salassa muilta. Näiden vaiheiden aikana seurustelun taidot kehittyvät, ja koetaan paljon erilaisia tunteita, joista on hyötyä aikuisiän seurustelusuhteissa. Tekstissä on kerrottu myös, että turvalliset ja läheiset suhteet vanhempiin ja lähimpiin muihin aikuisiin ensimmäisten elinvuosien aikana vaikuttavat myönteisesti myöhempiin ihmissuhteisiin.

Nykytiedon mukaan lapsen kolme ensimmäistä ikävuotta ovat tasapainoisen kehityksen kannalta erittäin tärkeitä. Tällöin lapsi tarvitsee paljon huoltajien läheisyyttä ja turvaa.

Oppikirjoissa on käsitelty nuorten seurustelua monesta eri näkökulmasta. Seurustelun aloitustien kerrotaan vaihtelevan ja olevan hyvin yksilöllistä. Painetta seurusteluun ei tekstin mukaan pidä olla. Oppikirjoissa kuitenkin esitellään erilaisia aloitteentekotapoja kiinnostuksen herättämiseksi ihastuksen kohteessa.

Lähes jokainen nuori toivoo löytävänsä ihmisen, joka ihastuisi häneen ja jonka kanssa hän voisi alkaa seurustella. Toiset aloittavat seurustelun hyvin nuorina, toisille seurustelu tulee ajankohtaiseksi vasta aikuisena. Jotkut ihmiset eivät seurustele koskaan elämässään. Kun hyvä ystävä alkaa seurustella, oma kokemattomuus voi paisua sietämättömäksi tunteeksi. Kaikelle on kuitenkin aikansa, on tärkeää luottaa itseensä ja nauttia elämän muista arvokkaista asioista.

Oppikirjatekstin mukaan seurusteluun kuuluu sitoutuminen sekä puhuminen kaikista tunteista seurustelukumppanin kanssa. Varsinkin seurustelusuhteen lopussa saattaa ilmetä paljon negatiivisia tunteita, jolloin niistä puhuminen on erityisen tärkeää. Oppikirjojen mukaan on tärkeä muistaa, että vaikka seurustelusuhde loppuu, elämä jatkuu!

Jos seurustelusuhde päätetään lopettaa, ei ole yhdentekevää, miten se tehdään. Kun lopettaa suhteen, on ennen kaikkea otettava huomioon toisen tunteet ja mietittävä etukäteen perusteluja päätökselleen. On hyvä myös pohtia sitä, miten reagoi jätetyn pettymykseen ja surun tunteisiin. Jättäjälle jää itselleenkin parempi mieli, kun seurustelu päättyy toista arvostaen ja riitelemättä.

Kaikki tunteet ovat luvallisia. Ne ovat keino käsitellä koettua, päästää irti menneestä suhteesta ja jatkaa elämää eteenpäin.

7 TULOSTEN TARKASTELU

7.1 Saadut tulokset ja WHO:n taulukko

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä käytämme yhtenä lähteenä WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -asiakirjaa (2010). Tämän asiakirjan pohjalta nousee myös kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen -käsite, joka on myös tämän tutkimuksen perusta. Asiakirjassa on myös taulukko, johon on koottu eri ikävaiheissa käsiteltäviä seksuaalikasvatuksen aiheita. Emme tutustuneet WHO:n taulukkoon ennen oppikirjojen analysointia, jotta taulukko ei ohjaisi analyysia ja vaikuttaisi sitä kautta tuloksiin. Koska olemme käyttäneet asiakirjan kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen -käsitettä tutkimuksessa, on ilmeistä, että saaduista tutkimustuloksista ja WHO:n taulukosta löytyy paljon samoja aihesisältöjä. Tämän vuoksi haluamme peilata saatuja tutkimustuloksia WHO:n taulukkoon yhtenä osana tutkimustamme. WHO:n taulukko on jaoteltu eri ikäryhmiin, jotka ovat

- 0-4 vuotta
- 4-6 vuotta
- 6-9 vuotta
- 9-12 vuotta
- 12-15 vuotta
- 15 vuotta täyttäneet.

Taulukossa on kahdeksan pääteemaa, joissa on voitu käsitellä samaa aihetta eri näkökulmista. Teemat on valittu, sillä ne ovat oleellinen osa nuoren seksuaalisuuden dynaamista kehitystä, johon kuuluu sosiaalisia, fyysisiä ja emotionaalisia tekijöitä.

Nämä kahdeksan teemaa ovat

- Ihmiskeho ja ihmisen kehitys
- Hedelmällisyys ja lisääntyminen
- Seksuaalisuus
- Tunteet
- Ihmissuhteet ja elämäntyylit
- Seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi
- Seksuaalisuus ja oikeudet
- Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät

Jokaisesta pääteemasta on lueteltu tietoon, taitoihin ja asenteisiin liittyviä asioita. Tiedot ovat seksuaalikasvatukseen liittyviä faktatietoja. Taidoilla tarkoitetaan puolestaan sitä, mitä oppijan pitäisi osata tehdä oppimisen jälkeen. Asenteet puolestaan ovat aiheeseen liittyviä sisäistettyjä mielipiteitä ja arvoja. (WHO 2010, 33–36.)

Käytimme tutkimustulosten vertailupohjana ainoastaan opetettavat tiedot -osiota ja jätimme taidot ja asenteet vertailun ulkopuolelle, sillä oppikirjojen tehtävä on pääasiassa opettaa faktatietoa. Ensimmäisenä vertasimme tutkimuksessamme käytettyjä vuosiluokkaryhmiä (1-2, 3-4, 5-6 ja 7-9) WHO:n taulukossa käytettyihin ikäryhmiin. Ikäryhmät 0-4 ja 4-6 vuotta ovat ennen kouluikää, ikäryhmän 6-9 vuotta liitimme vuosiluokkiin 1-4, ikäryhmän 9-12 vuotta liitimme vuosiluokkiin 5-6 ja ikäryhmän 12-15 vuotta liitimme vuosiluokkiin 7-9. 15 vuotta täyttäneitä emme huomioineet vertailussa lainkaan. Tämän jälkeen vertasimme taulukon pääteemoja analyysistä nousseisiin luokkiin.

7.1.1 Seksi ja lisääntyminen -luokka

Seksi ja lisääntyminen -luokan sisältöjä löytyy WHO:n seksuaalikasvatuksen standardien taulukon Hedelmällisyys ja lisääntyminen -osiosta. Osion mukaan jo 1. vuosiluokkaan mennessä lapsen tulisi tietää paljon perusasioita seksiin ja lisääntymiseen liittyen. Näitä asioita ovat raskaus, syntymä, vauvat, lisääntymisen perusasiat ja niihin liittyvät myytit, erilaiset ihmis- ja perhesuhteet sekä hyväksikäyttö. Vuosiluokkien 1-4 aikana tulisi oppia vanhemmuutta ja raskautta koskevista valinnoista, hedelmättömyydestä ja adoptiosta, ehkäisyn perusajatuksista sekä eri ehkäisymenetelmistä. Näitä aiheita ei käsitellä missään vuosiluokkien 1-4 oppikirjassa. Oppikirjoissa kuitenkin käsitellään vanhemmuutta ja lisääntymisen perusajatuksia. Taulukon mukaan lapsen tulisi osata nämä asiat kuitenkin jo ennen kouluikää.

Kuudenteen vuosiluokkaan mennessä oppilaan tulisi oppia WHO:n taulukon mukaan lisääntymisestä ja perhesuunnittelusta, erilaisista ehkäisyvälineistä ja niiden käytöstä, ehkäisyä koskevista myyteistä, raskauden oireista sekä suojaamattoman seksin riskeistä ja seurauksista (ei-toivottu raskaus). Näistä aihepiireistä 5.-6. vuosiluokan oppikirjoissa esitellään lisääntyminen ja perhesuunnittelu. Ehkäisyvälineistä esitellään kondomi ja suojaamattoman seksin riskeistä AIDS. Ehkäisyä koskevista myyteistä ei kerrota oppikirjoissa.

Yläkoulun aikana oppilaan tulisi puolestaan oppia WHO:n taulukon mukaan äitiyden ja isyyden vaikutuksesta nuoren elämään, ehkäisyneuvoloista, ehkäisyn pettämisestä ja sen syistä, raskaudesta (myös saman sukupuolen edustajien välisissä suhteissa) ja hedelmättömyydestä. Oppikirjoissa kerrotaan ehkäisyn pettämisestä ja sen syistä (esim. ehkäisyn unohtaminen) sekä raskaudesta heterosuhteissa. Lisäksi vuosiluokilla 7-9 käsitellään kaikki ne asiat, jotka WHO:n taulukon mukaan olisi pitänyt käsitellä kuudenteen vuosiluokkaan mennessä.

7.1.2 Seksuaalisuus -luokka

Seksuaalisuus- luokan aihesisältöjä on WHO:n taulukossa osioissa Seksuaalisuus, Seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi, Seksuaalisuus ja oikeudet sekä Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Taulukon mukaan lapselle pitäisi ennen kouluikää kertoa seuraavat asiat: oman kehon koskettamisen tuottama nautinto ja mielihyvä, varhaislapsuuden masturbaatio, oman kehon ja omien sukupuolielinten tutkiminen, fyysisestä läheisyydestä nauttiminen, hellyys ja fyysinen läheisyys rakkauden ja kiintymyksen osoituksena, hyvät ja huonot ruumiilliset kokemukset sekä

päätös mihin haluaa suostua, oikeus saada turvaa ja suojelua, oikeus esittää kysymyksiä seksuaalisuudesta, oikeus tutkiskella sukupuoli-identiteettiä, sukupuoliroolit, seksuaalisuuden merkitys ja sen ilmaiseminen, asianmukainen seksuaalinen kielenkäyttö, seksuaaliset tunteet osana ihmisen eri tunteita sekä hyväksikäyttö.

WHO:n taulukon mukaan alakoulun aikana käsiteltäviä uusia asioita ovat: seksi mediassa, seksuaalisuuden myönteinen vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin, seksuaalisuuteen liittyvät sairaudet, lasten seksuaalioikeudet, ensimmäinen seksuaalinen kokemus, sukupuolinen suuntautuminen, nuorten seksuaalinen käyttäytyminen, seksuaalioikeudet, yhteiskunnan ilmiöiden (vertaispaine, media, pornografia, kulttuuri, uskonto, sukupuoli, laki, sosioekonominen asema) vaikutus seksuaaliseen käyttäytymiseen.

Vuosiluokkien 1-6 oppikirjoissa ei saatujen tulosten mukaan esiintynyt seksuaalisuus- luokan aihesisältöjä lainkaan. Sekä alakouluikäisten että sitä nuorempien WHO:n taulukon mukaiset tiedolliset tavoitteet jäävät siis täysin täyttymättä vuosiluokkien 1-6 oppikirjoissa.

Yläkouluiässä opittavia uusia asioita taulukon mukaan ovat rooliodotukset liittyen seksuaaliseen kiihottumiseen ja eri sukupuoliin, seksuaalisuudesta nauttiminen, seksuaalinen hyväksikäyttö (yleisyys, eri tyypit, välttäminen ja avun hakeminen), seksuaalisuuden myönteinen vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin sekä sukupuolisuhteen aloittamiselle säädetty ikäraja.

Oppikirjoissa käsitellään WHO:n taulukon sisällöistä seuraavat yläkouluikään liittyvät aiheet: seksuaalisuudesta nauttiminen, seksuaalisen hyväksikäytön jälkeinen avun hakeminen, seksuaalisuuden myönteinen vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin sekä sukupuolisuhteen aloittamiselle säädetty ikäraja. Vuosiluokkien 7-9 oppikirjoissa käsitellään edellä mainittujen lisäksi WHO:n taulukon mukaisia aiempien ikäluokkien tiedollisia tavoitteita, lukuun ottamatta varhaislapsuuden masturbaatiota, sukupuolirooleja sekä sosioekonominen aseman vaikutusta seksuaaliseen käyttäytymiseen.

7.1.3 Murrosikä -luokka

Tuloksissamme murrosikä on jaettu kolmeen osaan: fyysiseen, psyykkiseen sekä sosiaaliseen. Ainoastaan fyysiseen ulottuvuuteen löytyy vertailupohja WHO:n taulukosta, jossa osion nimi on Ihmiskeho ja ihmisen kehitys. WHO:n taulukon mukaan ennen alakoulua lapsen pitäisi oppia

seuraavat asiat: ruumiinosat ja niiden tehtävät, kehojen ja sukupuolten erot, hygienia sekä ihmisen kehon kehitysvaiheet.

1.-4. vuosiluokkien aikana lapselle tulisi opettaa tiedot seuraavista uusista asioista: kuukautiset, ejakulaatio, yksilölliset erot kehityksessä sekä naisten ja miesten väliset biologiset erot. Oppikirjoissa vuosiluokilla 1-4 ei kuitenkaan käsitellä lainkaan murrosikään liittyviä asioita, joten kaikki tiedolliset tavoitteet jäävät täyttymättä.

Vuosiluokilla 5-6 lapsen tulisi oppia WHO:n taulukon mukaan seuraavat uudet asiat: murrosiän varhaiset muutokset (henkiset, fyysiset, sosiaaliset ja tunne-elämän muutokset ja niiden mahdolliset erot) sekä sisäiset ja ulkoiset sukupuolielimet ja niiden tehtävät. 5.-6. vuosiluokkien oppikirjoissa esitellään kaikki WHO:n taulukon mukaiset alakouluikäisille sekä nuoremmille ikäryhmille asetetut tiedolliset tavoitteet.

Yläkouluikäisten pitäisi WHO:n taulukon mukaan tietää seuraavat uudet asiat: kehonkuva, kehon muuttaminen (naisten sukuelinten silpominen, ympärileikkaus, immenkalvo ja sen korjaaminen, anoreksia, bulimia, lävistyksiset ja tatuoinnit), kuukautiskierto ja sekundaariset seksuaaliset tunnusmerkit. Lukuun ottamatta kehon muuttamista kaikki asiat käsitellään vuosiluokkien 7-9 oppikirjoissa.

7.1.4 Sosiaalinen kanssakäyminen -luokka

WHO:n taulukon osiot Tunteet, Ihmissuhteet ja elämäntyyli sekä Seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät sisältävät Sosiaalinen kanssakäyminen -luokan aiheisältöjä. Taulukon mukaan ennen kouluikää olisi pitänyt oppia seuraavat asiat: rakkauden eri tyypit, myönteiset ja kielteiset tunteet ja niitä kuvaavat sanat, yksityisyyden tarpeen tunne, erilaiset ihmissuhteet, sosiaaliset säännöt ja kulttuuriset normit/arvot, eri ihmisten kanssa noudatettava sosiaalinen etäisyys, ystävyyden ja rakkauden välinen ero, ystävyys, sekä ymmärtää että kaikki tunteet ovat sallittuja, mutta kaikki niiden seurauksena tehdyt teot eivät ole.

Vuosiluokkien 1-4 aikana pitäisi taulukon mukaan oppia seuraavat uudet asiat: ystävyyden sekä rakkauden ja intohimon välinen ero. Näiden vuosiluokkien oppikirjoista ei löydy kaikkia asioita, joita taulukon mukaan pitäisi osata. Oppikirjoista ei myöskään löydy niitä asioita, joita olisi pitänyt osata jo ennen kouluikää. Saatujen tulosten mukaan vuosiluokkien 1-4 oppikirjoista löytyvät

seuraavat asiat: myönteiset kielteiset tunteet, yksityisyyden tarpeen tunne, sosiaaliset säännöt, eri ihmisten kanssa noudatettava sosiaalinen etäisyys, ystävyys sekä kaikkien tunteiden sallittavuus.

Vuosiluokkien 5-6 aikana pitäisi taulukon mukaan puolestaan oppia seuraavat uudet asiat: ystävyyden, kumppanuuden ja parisuhteen erot sekä erilaiset tavat seurustella sekä erilaiset miellyttävät ja epämiellyttävät suhteet (sukupuolten epätasa-arvon vaikutus suhteisiin). Vuosiluokkien 5-6 oppikirjoissa kerrotaan kyllä parisuhteesta sekä ystävyydestä, mutta niiden eroja ei erikseen eritellä. Kumppanuudesta ei oppikirjoissa erikseen puhuta. Oppikirjoissa esitellään miellyttävän suhteen piirteitä, mutta epämiellyttävistä suhteista tai sukupuolten epätasa-arvon vaikutuksesta suhteisiin ei kerrota.

Yläkouluikäisen pitäisi taulukon mukaan osata seuraavat uudet asiat: eri viestintätavat (verbaalinen ja nonverbaalinen) ja niiden kehittäminen sekä suhteiden kehittäminen ja ylläpitäminen. Vuosiluokkien 7-9 oppikirjoista löytyy tulosten perusteella kaikki yläkouluikäisille asetetut tiedolliset tavoitteet. Saatujen tulosten perusteella seuraavia asioita ei käsitellä lainkaan oppikirjoissa tai niiden käsittely jää hyvin vähäiseksi: eri tunteita kuvaavat sanat, kulttuuriset normit/arvot, eri tunteiden vaikutuksen alaisena tehdyt teot sekä epämiellyttävät suhteet tai sukupuolten epätasa-arvon vaikutus suhteisiin.

7.1.5 Yhteenveto

WHO:n taulukossa aiheisältöjen käsittely on laajempaa kuin tutkimissamme oppikirjoissa. Taulukosta löytyy enemmän aiheisältöjä kuin tutkimistamme oppikirjoista, ja taulukon mukaan myös seksuaalikasvatuksen aiheisällöt pitäisi käydä pääsääntöisesti läpi nuoremmissa iässä kuin tutkimissamme oppikirjoissa käydään. Eniten yhteneväisyyksiä löytyi Murrosikä-luokan ja taulukon välillä, kun taas Seksuaalisuus-luokan ja taulukon välillä oli paljon eroavaisuuksia siinä, minkä ikäisenä tietyt asiat pitäisi käsitellä.

WHO:n taulukon mukaan seksuaalikasvatukseen liittyviä asioita pitäisi käsitellä jo hyvin pienen lapsen kanssa, ja kouluun tullessaan lapsella pitäisi jo olla seksuaalikasvatuksen aiheisiin liittyvä vankka perustietämys. Ristiriitaisia ajatuksia herättää, kenen vastuulla näiden perustietojen opetus suomalaisessa yhteiskunnassa on. Suomalaisen koulujärjestelmän perustana olevassa Opetussuunnitelman perusteissa (2004) seksuaalikasvatuksen aiheisältöjä on vuosiluokilla 1-4 hyvin niukasti, ja aiheisältöjen määrä kasvaa 5.-6. vuosiluokista eteenpäin. Tällöin vuosiluokilla

1.-4. myös seksuaalikasvatuksen aiheisältöjen käsittely oppikirjoissa on luonnollisesti melko vähäistä. Suomalainen koulujärjestelmä jää väistämättä jo vuosiluokilla 1-4 jälkeen WHO:n taulukosta, sillä Opetussuunnitelman perusteet ja tuntikehys eivät anna aiheiden käsittelylle tilaa. Vaikka aiheisältöjä käsitellään myöhemmillä vuosiluokilla enemmän, voidaan silti pohtia jääkö aiheiden käsittely kuitenkin liian vähäiseksi tai liian myöhäiseksi. Toisaalta voidaan myös miettiä, onko WHO:n taulukon mukainen seksuaalikasvatuksen toteuttaminen täysin perusteltua, ja minkä instituution vastuulle se tulisi todellisuudessa asettaa.

7.2 Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteet oppikirjoissa

Tutkimuksen perusnäkömyksenä on WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -asiakirjassa esitelty käsite "kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus". Kokonaisvaltaiselle seksuaalikasvatukselle esitetään perusperiaatteet, joiden avulla kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tavoiteltavat tulokset ovat saavutettavissa (kts. s. 15–17). Koska käsite "kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus" on tutkimuksen perusta, käymme saatujen tulosten avulla läpi, toteutuvatko perusperiaatteet tutkimissamme oppikirjoissa.

Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen pitää alkaa heti syntymästä, ja olla ikään nähden sopivaa, sekä siinä pitää aina ottaa huomioon sekä lapsen ja nuoren kehitystaso että käsityskyky.

Oppikirjoissa tämä periaate täyttyy melko huonosti. Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen aloittamisajankohtaa ei voida tämän tutkimuksen perusteella tietää. Voidaan kuitenkin todeta, että seksuaalikasvatusta on oppikirjoissa hyvin vähän peruskoulun ensimmäisten vuosien aikana. Vaikka seksuaalikasvatus olisi alkanut lapsen kohdalla heti syntymästä, eivät oppikirjat hyödynnä sitä ensimmäisillä vuosiluokilla. Oppikirjateksti on aina kaikille sama, jolloin siinä ei ole pystytty ottamaan yksilöllisesti huomioon lapsen ja nuoren kehitystasoa ja käsityskykyä, mikä edesauttaisi kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tavoiteltujen tulosten saavuttamista. Oppikirjoissa on yleisesti otettu huomioon ikä- ja kehitystaso esimerkiksi tekstin ja käsitteiden haastavuuden ja määrän kautta.

Periaate on pelkkien oppikirjojen avulla haastava toteuttaa, sillä oppikirjateksti ei voi joustaa jokaisen oppilaan kehitystason mukaan, vaan oppikirjoista on olemassa lähes poikkeuksetta vain yksi painos koko luokalle. Periaatteen toteutuminen onkin pitkälti kiinni opettajan persoonasta sekä käytettävissä olevista lisämateriaaleista ja -välineistä.

Kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta pitää myös mukauttaa kulttuurin, sosiaalisten tekijöiden sekä sukupuolen mukaan, ja sen pitää vastata nuorten oman elämän realiteetteja.

Oppikirjat ovat suomalaisten tekijöiden kirjoittamia, joten ne pohjaavat valtaväestön kulttuuriin. Eri kulttuurista tulevia ei ole huomioitu. Vieraskielisten lasten ja nuorten (0-24 -vuotiaiden) määrä on kuitenkin kasvanut jatkuvasti koko 2000-luvun ajan, ja vuonna 2012 heidän määrä väestön nuorista on reilu 5,5 % (Väestöliitto 2013f). Onkin syytä pohtia, pitäisikö tämän myös näkyä oppikirjojen seksuaalikasvatuksessa. Sosiaalisten tekijöiden huomioon ottaminen on pelkkien oppikirjatekstien avulla mahdotonta, sillä jokaisessa oppimisympäristössä vallitsevat erilaiset sosiaaliset suhteet.

Seksuaalikasvatusta ei ole oppikirjoissa mukautettu sukupuolen mukaan. Sekä tytöt että pojat saavat oppikirjojen kautta saman tiedon seksuaalikasvatuksesta, jossa on kerrottu molempiin sukupuoliin liittyvistä asioista. Oppikirjat pyrkivät vastaamaan nuoren oman elämän realiteetteihin yleisen ikä- ja kehitystason mukaan, mutta yksilöitä ei oppikirjoissa oteta huomioon.

Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen pitää aina perustua seksuaalisuutta ja lisääntymistä koskeviin ihmisoikeuksiin sekä kokonaisvaltaiseen ajatukseen yleisestä hyvinvoinnista ja terveydestä.

Tämä periaate toteutuu peruskoulun oppikirjoissa melko hyvin. Oppikirjoissa on esitelty seksuaalisuutta ja lisääntymistä koskevat ihmisoikeudet, ja painotettu niiden toteuttamisen tärkeyttä. Oppikirjateksti on myös kirjoitettu mukaillen yleisen terveyden ja hyvinvoinnin periaatetta. Seksuaalikasvatus esitellään oppikirjoissa luonnollisena osana yleistä hyvinvointia, ja sen positiiviset ja negatiiviset vaikutukset terveyteen on otettu huomioon.

Sukupuolten välinen tasa-arvo, itsemääräämisoikeus sekä erilaisuuden hyväksyminen ovat myös olennainen osa kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta, joka pitää myös nähdä keinona kehittää yhteiskuntaa oikeudenmukaiseen ja myötätuntoiseen suuntaan erityisesti voimaannuttamalla sekä yksilöitä että yhteisöjä.

Periaate toteutuu oppikirjoissa hyvin, sillä sukupuolten välinen tasa-arvo, itsemääräämisoikeus sekä erilaisuuden hyväksyminen tulevat kaikki esiin useasti oppikirjatekstissä. Tästä voidaan myös vetää

johtopäätös, että oppikirjat osaltaan kehittävät yhteiskuntaa oikeudenmukaiseen ja myötätuntoiseen suuntaan voimaannuttamalla sekä yksittäistä oppilasta että luokkayhteisöä.

Olennaista on myös se, että kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus perustuu aina tieteellisesti perusteltuun tietoon.

Periaatteen toteutuminen ei ole taattua, sillä oppikirjat ovat kustantajan näkemys tarvittavasta tiedosta. Koska oppikirjoja ei enää tarkisteta virallisesti, ei voida varmuudella sanoa niiden sisältävän tiedon olevan tieteellisesti perusteltua.

Tutkimissamme peruskoulun oppikirjoissa kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteet täyttyvät siis joiltain osin, mutta eivät täydellisesti. Pohtimisen arvoista on kuitenkin se, että voidaanko oppikirjojen edes olettaa täyttävän kaikkia näitä periaatteita, sillä oppikirjateksti ei itsessään pysty sopeutumaan erilaisiin tilanteisiin, vaan vastuu sen käytöstä on aina opettajalla.

7.3 Seksuaalisuuden nelikenttä ja seksuaalisuuden portaat oppikirjoissa

Greenbergin, Bruessin ja Mullenin (1993) teorian mukaan seksuaalisuus koostuu neljästä eri ulottuvuudesta: biologisesta, psyykkisestä, kulttuurisesta sekä eettisestä (kts. s.8). Pohdimme seuraavaksi, millä tavoin oppikirjoista saadut tulokset mukailevat tätä seksuaalisuuden teoriaa.

Koska vuosiluokilla 1-4 koko seksuaalikasvatuksen määrä on vähäinen, jää tällöin myös seksuaalisuuden kaikki ulottuvuudet melko vähälle huomiolle. Seksuaalisuuden biologinen ulottuvuus tulee oppikirjoissa hyvin esiin, varsinkin vuosiluokasta 5 eteenpäin. Alemmilla vuosiluokilla on kuitenkin kerrottu jonkin verran lisääntymisen perusajatuksista, jolloin biologinen ulottuvuus on huomioitu jollain tasolla. Myöhemmillä vuosiluokilla on esitelty ihmisen fyysinen kehitys ja kasvu sekä kerrottu ihmisen lisääntymisestä tarkasti biologisen ulottuvuuden näkökulmasta.

Kuten biologinen ulottuvuus, jää myös psyykkisen ulottuvuuden käsittely hyvin vähäiseksi liittyen ainoastaan omiin tunteisiin vuosiluokilla 1-4. Myöhemmillä vuosiluokilla tunteiden käsittely, hallinta sekä osoittaminen ovat enemmän esillä. Oppikirjoissa käsitellään sekä omaan hyvinvointiin liittyviä teemoja sekä ihastumisen, rakastumisen ja rakastamisen tunteita toista ihmistä kohtaan.

Oppikirjoista välittyy itsensä ja muiden kunnioittamisen -asenne, johon perustuu monet oppikirjoissa esitetyt aihepiirit.

Kulttuurinen ulottuvuus täyttyy oppikirjoissa tietyiltä osin. Emme tuloksissamme käsitelleet juuri lainkaan perhesuhteita, joten jätämme ne myös tässä käsittelemättä. Ystävät ja ystävyssuhteet ovat oppikirjoissa melko tärkeä teema, joten tältä osin kulttuurinen ulottuvuus toteutuu hyvin. Kulttuurinen ulottuvuus jää yhteiskunnan ja tietyn aikakauden osalta melko vähäiseksi. Yhteiskunnan tasolla on esitelty esimerkiksi seksuaalioikeuksia ja -lakeja, joita yhteiskunta on määritellyt. Oppikirjat ovat tarkoitettu kaikille Suomen peruskoulun oppilaille, joten niiden avulla saadaan välitettyä tietynlainen kuva yhteiskunnan nykytilasta ja -ajatuksista.

Eettinen ulottuvuus täyttyy oppikirjoissa suhteellisen hyvin. Oppikirjoissa painotetaan erilaisuuden hyväksymistä, kaikkien kunnioittamista sekä kerrotaan seksuaalisuuteen liittyvistä vääristä teoista ja painotetaan, ettei niitä sallita (esim. seksuaalinen hyväksikäyttö). Eettinen ulottuvuus jää tietyltä osin melko pinnalliseksi, sillä oppikirjatekstit ovat kuitenkin lähinnä vain neutraalin faktatiedon esittämistä.

Seksuaalisuuden neljä eri ulottuvuutta esiintyvät kaikki oppikirjoissa, joten siinä mielessä Greenbergin, Bruessin ja Mullenin teoria toteutuu oppikirjoissa. Voidaan kuitenkin todeta ulottuvuuksien, varsinkin kulttuurisen ja eettisen, käsittely jää oppikirjoissa melko pintapuoliseksi. Perusajatus kuitenkin välittyy oppikirjoja lukeville oppilaille.

Toinen käyttämämme seksuaalisuuden perusteoria on Korteniemä-Poikelan ja Cacciatoren (2010) seksuaalisuuden portaat (kts. s. 10–12). Teoria perustuu kolmeen kerrokseen (järki, tunne ja biologia) ja yhdeksään portaaseen, joita pitkin seksuaalinen kehitys etenee. Peilaamme myös oppikirjoista saamiamme tuloksia tähän teoriaan.

Oppikirjoissa otetaan kaikki kolme kerrosta hyvin huomioon. Oppikirjateksti ohjaa käsittelemään seksuaalisuuteen liittyviä asioita järjen, tunteen ja biologian kerroksella. Järjen kerros otetaan oppikirjoissa huomioon opettamalla faktatietoa seksuaalikasvatuksen teemoista, jolloin oppilas saa perustiedot seksuaalikasvatukseen liittyen. Tällöin hänellä on mahdollisuus tehdä päätöksiä ja valintoja opittujen tietojen perusteella. Valmiita asenteita tai kokemuksia oppikirjoista ei voi oppia, mutta omiin elämäkokemuksiin suhtautuminen ja niistä oppiminen oppikirjoista opitun tiedon pohjalta on helpompaa.

Tunteen kerrokseen liittyviä asioita opetetaan kertomalla yleisesti ihastumisesta, rakastumisesta ja rakastamisesta, niihin liittyvistä tuntemuksista sekä niiden eroavaisuuksista. Oppikirjoissa on myös käytännön ohjeita ja esimerkkejä näiden tunteiden aiheuttamista tilanteista - niin positiivisista kuin negatiivisistakin. Oppikirjoissa annetaan ohjeita esimerkiksi siihen, kuinka lähestyä ihastuksen kohdetta, tai miten toimia erotilanteessa suhteen toista osapuolta kunnioittaen.

Biologian kerros esiintyy oppikirjoissa lähinnä faktatietona liittyen kehityksen eri vaiheisiin ja niiden aikana läpikäytäviin tuntemuksiin. Oppikirjoissa painotetaan murrosiän olevan pitkä ja yksilöllinen prosessi, jonka aikana nuori kasvaa sekä fyysisesti, psyykkisesti että sosiaalisesti sukkukypsäksi aikuiseksi.

Seksuaalisuuden portaat ilmenevät oppikirjoissa epäsuorasti. Portaiden perusajatuksena ovat yksilöllinen kehitys sekä erilaiset kehitysvaiheet tulevat esiin oppikirjojen perusajatuksena, jota tarkastellaan monesta eri näkökulmasta. Seksuaalisuuden kehitystä esitellään oppikirjoissa pitkälti seksuaalisuuden portaiden avulla, vaikka varsinaisesti sanaa "seksuaalisuuden portaat" ei käytetä.

Korteniemi-Poikelan ja Cacciatoren teoria seksuaalisuuden portaista näkyy oppikirjateksteissä hyvin. Toisaalta ensimmäisten neljän vuosiluokan aikana teoria ilmenee hyvin vähäisissä määrin, kuten kaikki seksuaalikasvatuksen aihepiirit. Viidenneltä vuosiluokalta lähtien seksuaalisuuden portaiden teorian piirteitä on näkyvissä enemmän.

8 POHDINTA

Tutkimusprosessin aikana pohdimme seksuaalikasvatusta monesta eri näkökulmasta. Teoriapohja, tutkittavat oppikirjat sekä saadut tutkimustulokset herättivät paljon ajatuksia seksuaalikasvatuksesta sekä seksuaalisuudesta. Tutkimuksen lopuksi haluamme avata ja pohtia näitä ajatuksia, arvioida tutkimuksen luotettavuutta sekä esittää mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Nyky-yhteiskunnassa median rooli on merkittävä, ja se vaikuttaa seksuaalisuuteen sekä positiivisesti että negatiivisesti. Media on yksi vaikuttava seksuaalikasvatuksen väline, mutta ongelmana on median kontrollointi eli millaisen kuvan se antaa seksistä, seksuaalisuudesta, itsemääräämisoikeudesta, seksuaalisesta käyttäytymisestä sekä oman ja toisten kehon koskemattomuudesta. Median vaikutus seksuaaliterveyteen voi olla myös sitä heikentävä. Media voi antaa seksuaalisuudesta, rooleista ja seksuaalisesta käyttäytymisestä hyvin epärealistisen kuvan. Tämän vaikutuksesta syntyvät esimerkiksi ylisuorittamisen mallit, jotka eivät vastaa todellisuutta. (Väestöliitto 2013d.)

Media tuo myös seksuaalisuuteen liittyvät asiat nuoren elämänpiiriin. Perheen, kavereiden ja koulun ohella media on nuorille yksi seksuaalisuuteen sosiaalistava taho. Tyytymättömyys omaa tai toisen kehoa kohtaan saattaa lisääntyä media- ja mainossisältöjen vaikutuksesta. Jotta lapsi ja nuori pystyy kyseenalaistamaan median välittämät seksuaalisuuden mallit, hän tarvitsee aikuisen tukea. (THL 2013.)

Ääriesimerkkejä median vaikutuksesta seksuaaliseen käyttäytymiseen on nykypäivänä paljon esillä. The Daily Mail uutisoi (19.11.2013) 13-vuotiaan brittiläisen teinipojan käyttäneen hyväksi pientä tyttöä. Hyväksikäyttö alkoi pojan ollessa 10-vuotias, jolloin tyttö oli vasta 7-vuotias. Hyväksikäytön taustalla oli voimakas riippuvuus Internetistä löytyvään kovaan aikuisviihteeseen. Uutinen antaa kuvan siitä, mihin rajoittamaton ja valvoton median käyttö voi pahimmillaan johtaa.

Seksuaalikasvatuksen yksi rooli on toimia mediasta tulevan seksuaalisuuteen liittyvän tiedon vastapainona (THL 2013). Lasta ja nuorta ohjataan mediakasvatuksen keinoilla kriittiseen median tarkasteluun. Sekä media- että seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on usein suojella lasta ja nuorta. Voidaan kuitenkin pohtia, onko se ylipäättään edes mahdollista tai tarpeellista. Seksuaalisuus on luonnollinen osa koko ihmisen elinkaaren ajan, eikä medialtakaan voi välttyä. (Bildjuschkin 2012, 98.)

Median mahdollisuudet seksuaalikasvatuksessa ovat merkittävät. Tiedonsaanti lähes mistä tahansa seksuaalisuuteen liittyvästä aiheesta on hyvin helppoa ja nopeaa. Mediaa, varsinkin Internetiä, voidaan pitää nykyajan epävirallisena kasvatusinstituutiona virallisten instituutioiden, kuten koulun, ohella. Seksuaalisuuteen liittyvien asioiden käsittely saattaa olla hankalaa kasvotusten, jolloin kynnys ottaa selvää seksuaalisuuteen liittyvistä asioista on korkea. Internet tarjoaa tähän vaihtoehtoisen ratkaisun, sillä tietojen etsimisen Internetistä voi tehdä omassa rauhassa ja kasvottomana.

Internet tarjoaa paljon hyödyllistä materiaalia seksuaalikasvatukseen, joiden avulla lapsi ja nuori pystyy uusilla tavoilla lähestymään seksuaalikasvatuksen aihepiirejä. Myös koulun ja opettajien kannattaa suhtautua näihin vaihtoehtoisiin materiaaleihin avoimin mielin. Esimerkiksi Väestöliiton nuorten nettisivu (2013e) tarjoaa erilaisia materiaaleja seksuaalikasvatukseen kuten Superori-peli ja erilaisia asiantuntijapalveluita. Nettisivu on tarkoitettu alle 20-vuotiaille nuorille, ja sen tehtävänä on toimia tukena seksuaaliterveyteen liittyvissä asioissa.

Median käytössä lähdekritiikin merkitystä ei voida tarpeeksi korostaa, sillä kaiken tiedon paikkansa pitävyyttä ei voida varmistaa. Esimerkiksi eri keskustelupalstat tarjoavat hyvin paljon virheellistä ja puutteellista tietoa lukijalle. Keskustelupalstojen lukeminen saattaa aiheuttaa epätietoisuutta ja suurta hämmennystä. Tämän vuoksi koemme mediakasvatuksen olevan tärkeä osa myös seksuaalikasvatusta. Median roolia seksuaalikasvatuksessa olisi hyvä painottaa jo ensimmäisiltä vuosiluokilta lähtien, jotta lapsille ja nuorille ei ehtisi syntyä vääriä mielikuvia median vaikutuksesta. Medialta ei varmasti voi sulkea silmiään, eikä sen rooli tule ainakaan pienenemään tulevaisuudessa, joten oikeanlaiseen suhtautumiseen sitä kohtaan tulee vain oppia.

Opettajan roolia seksuaalikasvattajana ei voi jättää huomioimatta. Hänen roolinsa esimerkiksi juuri median käytön ohjaajana on merkittävä. Koska tutkimuksen kohteena ovat peruskoulun oppikirjat, pohdimme opettajan roolia lähinnä suhteessa vain niihin. Opettajan asema oppikirjojen käyttäjänä

on hyvin merkittävä, sillä hänellä on kaikki päätäntävalta siitä, mitä oppikirjoja käytetään, ja myös miten niitä käytetään. Opettaja päättää myös siitä, tuoko hän oppilaiden käyttöön oppikirjojen lisäksi muuta materiaalia.

Oppikirjojen asema opetuksessa on ollut aina merkittävä, mistä kertoo myös oppikirjojen kiinnostavuus tutkimuskohteena. Arkisessa koulutyöskentelyssä oppikirjojen merkitys on myös tärkeä. Lapset kantavat joka päivä repuisaan oppikirjoja tavoitteenaan oppia uusia tietoja ja taitoja. Koulutyöskentely on hyvin oppikirjasidonnaista, ja usein lähes kaikki koulu- ja kotitehtävät tehdään oppikirjoja hyödyntäen. Oppikirjan asema tuntien suunnittelussa sekä toteutuksessa on merkittävä, ja joskus oppikirjoja käytetään jopa korvaamaan opetussuunnitelma. (Havu-Nuutinen, Kauppinen & Timonen 2005, 94.)

Seksuaalikasvatuksessa opettajan rooli on hyvin merkittävä, eikä opetus saa perustua pelkästään oppikirjateksteihin. Kuten tutkimustulokset osoittavat oppikirjoissa ei käsitellä läheskään kaikkia seksuaalikasvatuksen sisältöjä. Tällöin asiantunteva opettaja osaa käyttää oppikirjoja vain yhtenä osana opetustaan, sillä oppikirjoilla ei ole edes mahdollisuutta tavoittaa kaikkia kokonaisvaltaiselle seksuaalikasvatukselle asetettuja tavoitteita. Tämä on kuitenkin suuri haaste, sillä opettajalla ei ole varsinaisesti vastuuta, ottaa asioista selvää opetussuunnitelman ulkopuolelta.

Seksuaalikasvatus on hyvin arka aihe myös opettajan näkökulmasta. Hänen pitää olla ensin sinut oman seksuaalisuutensa kanssa, jotta kykenee antamaan seksuaaliopetusta innostuneesti ja häpeilemättä (kts. s. 21). Tällöin opettaja kykenee luomaan keskustelevan ilmapiirin oppilaiden kanssa, eikä hän pohjaa opetustaan ainoastaan oppikirjojen varaan.

Oppikirjat luovat kuitenkin peruspohjan seksuaalikasvatukselle peruskoulussa, sillä niiden kautta opitaan selkeät faktatiedot käsiteltävästä aiheesta. Oppikirjatekstit ovat helppo tapa lähestyä käsiteltävää aihetta. Ne antavat aiheita keskustelulle ja muille työskentelymuodoille, jos opettaja antaa niille tilaa oppitunneilla. Keskustelu oppikirjatekstien aiheista varmasti edesauttaa myös lasten ja nuorten mielipiteiden ja asenteiden kehittymistä siten, että ne kehittävät yhteiskuntaa oikeudenmukaiseen ja myötätuntoiseen suuntaan. Tämä on myös yksi kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaate (kts. s.15). Etenkin alakoulun puolella, vuosiluokat 1 - 6, opettajan rooli seksuaalikasvattajana on merkittävä, sillä oppikirjat eivät saatujen tulosten mukaan käsittele seksuaalikasvatuksen aihepiirejä kovin laajasti näiden vuosiluokkien aikana.

Oppikirjatekstit välittävät lukijalleen tutkimustulosten pohjalta melko kattavan kuvan seksuaalisuudesta, etenkin vuosiluokilla 7-9. Monimuotoisesta seksuaalisuudesta puhutaan melko avoimesti sekä monesta eri näkökulmasta. Oppikirjoissa on myös huomioitu erilaisuudet hyväksyvä seksuaalikasvatus esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen osalta. Kuitenkin oppikirjoista välittyy seksuaalisesta toiminnasta melko konservatiivisen asenteen esittävä vaikutelma. Seksuaalinen toiminta, varsinkin yhdyntä, liitetään lähes poikkeuksetta parisuhteeseen, joka puolestaan pohjautuu kumppanuuteen ja rakkauteen. Näin ollen seksuaalinen toiminta siis vaatii oppikirjojen mukaan rakkauden tunteen kumppania kohtaan.

Nyky-yhteiskunnassa kuitenkin seksuaalinen toiminta voi pohjautua rakkauden sijasta myös pelkkään intohimoon ja nautintoon. Tämä puoli seksuaalisesta toiminnasta jää oppikirjoissa vähälle huomiolle. Voidaan kuitenkin pohtia, voivatko kustannusyhtiöt ylipäättään edes tukea tämänkaltaista ajatusmaailmaa peruskoulun oppikirjoissa, joiden käyttäjät ovat alaikäisiä. Tähän varmasti vaikuttaa myös koulun asema yhteiskunnallisena instituutiona. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2004) mukaan "yhteiskunnan jatkuvuuden varmistamiseksi ja tulevaisuuden rakentamiseksi perusopetuksen tehtävänä on siirtää kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle, kartuttaa tarvittavaa tietoa ja osaamista sekä lisätä tietoisuutta yhteiskunnan perustana olevista arvoista ja toimintavoista". Pelkkään intohimoon ja nautintoon perustuvaa seksuaalista toimintaa ei välttämättä voida pitää yhteiskunnan perustana olevana arvona.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ovat parhaillaan käsittelyssä, jonka tarkoituksena on luoda uusi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Valtioneuvosto antoi asetuksen 28.6.2012, jossa käsitellään muun muassa perusopetuksen tuntijakoja. Opetushallitus on jo käynnistänyt valtioneuvoston asetuksen pohjalta opetussuunnitelman perusteiden valmistelun. Uusi opetussuunnitelman perusteet valmistuu vuonna 2014, ja ne otetaan käyttöön viimeistään 1.8.2016. (Opetushallitus 2013.) On mielenkiintoista nähdä, millä tavoin seksuaalikasvatuksen aihepiirit esiintyvät uudessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

8.1 Luotettavuus

Toteutimme kvalitatiivisen tutkimuksen seksuaalikasvatuksesta peruskoulun oppikirjoissa. Ennen tutkimuksen aloittamista pohdimme tarkkaan, miten saisimme parhaiten vastattua tutkimuskysymyksiimme. Lopulta päädyimme käyttämään tutkimusmenetelmänä sisällönanalyysia,

ja koemme menetelmän olleen perusteltu ja toimiva tutkimuskysymystemme selvittämiseksi. Pyrkimyksenä oli ymmärtää tutkimaamme ilmiötä mahdollisimman syvällisesti, jolloin ei tutkimuksessa ollut tarpeellista käyttää tilastointia. Tämä on hyvin tyypillistä laadullisessa tutkimuksessa.

Laadullista tutkimusta on usein kritisoitu sen subjektiivisuudesta, sillä tutkija itse luo tutkimusasetelman ja tekee siitä johtopäätöksensä. Yhtä ainoaa tapaa luotettavuuden lisäämiseksi tutkimuksessa ei ole, mutta oman subjektiivisuuden tiedostaminen ja omien lähtökohtien esiin tuominen on hyvin tärkeää. Merkittävää tutkimuksessa onkin sen sisäinen johdonmukaisuus, eli eri osien tulisi olla tiiviisti yhteydessä toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 131–135.) Hirsjärven ym. (2004) mukaan tutkimuksen luotettavuutta lisätäkseen tutkijan on hyvä myös selostaa tutkimuksen kulku ja toteutus lukijalle tarkasti ja totuudenmukaisesti. Tutkimuksemme kulusta olemme kertoneet luvussa “ Tutkimuksen toteutus”.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu jatkuvasti miettimään tekemiään ratkaisuja. Tämän vuoksi tutkija joutuu ottamaan kantaa sekä analyysin kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa suurin ja merkittävin luotettavuuden kriteeri on tutkija itse. Näin ollen tutkimuksen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Tästä johtuen kvalitatiiviset tutkimusraportit ovat usein henkilökohtaisempia ja enemmän tutkijan omaa pohdintaa sisältäviä kuin kvantitatiiviset tutkimukset. (Eskola & Suoranta 1998, 209–212.)

Olemme myös selittäneet tekemiemme ratkaisujen ja johtopäätösten syyt. Tutkimuksen aikana teimme merkittäviä päätöksiä muun muassa siinä, että jätimme kuvatekstit tutkimuksen ulkopuolelle, sekä siinä, että teimme sisällönanalyysiä ensin yksin ja sitten tuloksia vertaillen. Nämä molemmat päätökset lisäävät merkittävästi tutkimuksen luotettavuutta. Oppikirjateksteistä sai totuudenmukaisemman kuvan, kun kuvista riippuvaiset kuvatekstit jätettiin tutkimatta. Samoin persoonan vaikutus analyysiin pieneni ja tutkimuksen objektiivisuus kasvoi, kun molemmat tutkijat suorittivat analyysin ensin yksin. Erillään tehdyn analyysin johdosta myös virheiden sekä tutkimuksen kannalta merkittävien sisältöjen poisjäännin riski pieneni.

Oppikirjoista pyrimme saamaan mahdollisimman kattavan otteen, jottei mitään merkittävää jäisi tutkimatta. Valitsimme kolmen käytetyimmän kustannusyhtiön oppikirjasarjoja, jotka olivat saatavilla tutkimuksen tekohetkellä. Oppikirjojen tekstit ovat tutkijasta riippumattomia valmiita tekstejä, ja kaikkien saatavilla, mikä lisää tutkimuksemme läpinäkyvyyttä ja puolueettomuutta.

Päätimme myös tutkia kirjat kaikilta peruskoulun vuosiluokilta mahdollisimman laajan kuvan saamiseksi. Luvussa "Tutkimuksen toteutus" olemme myös esitelleet oppikirjoja laajasti. Tämän jälkeen tehdyt johtopäätökset ovat kuitenkin teorian ohjaamia omia päätelmiämme, joten niiden täsmällinen toistaminen ei ole mahdollista.

Päätöksiä teimme myös siinä, mitkä oppikirjojen faktat merkittiin analyysissä ylös. Tutkimuskysymystemme kannalta ei ollut tarpeellista vertailla eri kustantajia keskenään, emmekä kokeneet sitä myöskään mielekkääksi, joten kustantajia ei ole merkitty analyysin redusointivaiheessa muistiin. Sen sijaan tutkimuskysymysten kannalta merkittävää oli, minkä vuosiluokan oppikirjasta oli kysymys, joten tämän asian merkitsimme muistiin. Päätimme kuitenkin yhdistää vuosiluokat 1 ja 2, 3 ja 4, 5 ja 6 sekä 7, 8 ja 9, sillä joitain kirjoja ei ole osoitettu suoraan tietylle vuosiluokalle. Myös OPS:ssa (Opetushallitus 2004) tutkimiemme oppiaineiden tavoitteet ja sisällöt eritellään vuosiluokille 1-4, 5 ja 6 sekä 7-9.

8.2 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimusprosessin aikana ymmärsimme, kuinka laajasta ja moniulotteisesta ilmiöstä seksuaalisuudessa ja seksuaalikasvatuksessa on kyse. Jo pelkästään koulumaailman sisällä tutkittavaa olisi todella paljon, puhumattakaan aiheen laajuudesta kouluinstituution ulkopuolella.

Teimme omassa tutkimuksessamme rajauksia esimerkiksi siinä, mitä oppiaineita valittiin tutkittaviksi, tai mitkä osat oppikirjoista analysoitiin. Näitä ulkopuolelle jääneitä aihepiirejä tutkimalla saisi varmasti paljon kiinnostavaa tietoa. Esimerkiksi oppikirjojen kuvia ja kuvatekstejä analysoimalla saisi seksuaalikasvatuksesta uudenlaisen näkökulman. Tätä näkökulmaa olisi myös mielenkiintoista verrata oppikirjojen leipätekstien analyysistä saatuihin tuloksiin. Samoin eri oppiaineiden oppikirjoja tutkimalla voisi saada lisää tietoa seksuaalikasvatuksen asemasta peruskoulussa.

Kuten mainitsimme, tutkimusprosessi herätti meissä paljon ajatuksia ja pohdintaa median ja opettajan roolin vaikutuksesta seksuaalikasvatukseen sekä peruskoulussa että sen ulkopuolella. Nämä molemmat ovat hyvin monipuolisia ja laajoja aiheita, joita emme tässä tutkimuksessa käsitelleet kuin hyvin pintapuolisesti. Sekä median vaikutuksesta seksuaalikasvatukseen että opettajan roolista seksuaalikasvattajana saisi hyvin laajat ja kattavat tutkimukset. Näiden aiheiden

tutkiminen antaisi seksuaalikasvatuksen tutkimuskenttään uusia näkökulmia ja paljon arvokasta tietoa, jota pelkkien oppikirjojen tutkiminen ei pysty antamaan.

Seksuaalikasvatus ei rajoitu pelkästään kouluinstituution sisälle, vaan vaikuttavia seksuaalikasvattajia on myös paljon muita, esimerkiksi vanhemmat, vapaa-ajalla vaikuttavat tekijät, kuten liikuntaharrastukset sekä yhteiskunnassa vallitseva seksuaalisuuskulttuuri, jolta kukaan yhteiskunnassa elävä yksilö ei voi välttyä. Jotta seksuaalikasvatuksesta suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa saataisiin kattava kokonaiskuva, myös näiden tahojen vaikutusta ja roolia seksuaalikasvattajina olisi tärkeää tutkia.

Tämän tutkimuksen perusteella koemme, että seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen tutkiminen on erittäin arvokasta, jotta aihepiirin arkuutta ja epämukavuutta saadaan vähennettyä. Tutkimustulosten mukaan seksuaalikasvatus ei myöskään ole suomalaisissa oppikirjoissa aivan WHO:n suositusten mukaista, joten aihepiirin lisätutkimuksella saataisiin varmuutta siihen, minkälaista ja mille ikäryhmille kohdistuvaa seksuaalikasvatuksen todellisuudessa olisi hyvä olla.

9 LÄHTEET

Aho, L., Havu-Nuutinen, S. & Järvinen, H. 2003. Opetus, opiskelu ja oppiminen ympäristö- ja lunnontiedossa. Porvoo; Helsinki: WSOY.

Bildjuschkin, K. 2012. Media - kuka meitä kasvattaa. Teoksessa Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2012. HOT - Huolehdi, ohjaa ja tue. Turun kaupunki, sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja, 2012. Turku: ALOCON OY.

Bildjuschkin, K., Malmberg, A. 2000. Kerro meille seksistä. Helsinki: Tammi.

Bildjuschkin, K., Ruuhilahti, S. 2008. Seksiä vaatteet päällä. Helsinki: Tammi.

Bildjuschkin & Ruuhilahti, 2010a. Puhutaan seksuaalisuudesta. Helsinki: Kirjapaja.

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010b. *Seksuaalisuus – ihmiskäsitys ja arvot*. Teoksessa Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (toim.) *Selkee!*. Turku: Turun kaupunki, sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja, 6/2010.

Edita 2013a. http://polku-kirja.fi/pdf/polku_esite.pdf

Luettu: 15.10.2013

Edita 2013b. <http://netmarket.edita.fi/cgi-bin/netmarket/webprog/item/page.htm?itemCode1=37-6216-2&RowNum=0>

Luettu: 15.10.2013

Emas, T. 2006. Monikulttuurisuus ja seksuaalisuus. Teoksessa Apter, D., Väisälä, L. & Kaimola, K. (toim.) *Seksuaalisuus*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Greenberg, J. S., Bruess, C. E., Mullen, K.D. 1993. Sexuality. Insights and issues. United States of America: Wm. C. Brown communications, Inc.

Havu-Nuutinen, S., Kauppinen, E. & Timonen, M. 2005. Alkuopettajat ympäristö- ja luonnontiedon oppikirjan käyttäjinä. Verkkojulkaisussa Huttunen, A. & Kokkonen, A. 2005. Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18898/isbn9513923843.pdf?sequence=1>
Luettu: 18.11.2013.

Hirsjärvi, S. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Häkkinen, K. 2002. Suomalaisen oppikirjan vaihteita. Helsinki: Suomen tietokirjailijat.

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2010. Portaita pitkin: lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen: opas vanhemmille. Helsinki: WSOY.

Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Kotkan kaupunki 2013. <http://www.nettineuvo.fi/index.asp?link=55&klik=2>.
Luettu: 30.11.2013

Laajasalo, T. 2001. Seksuaalisuus lukion oppikirjoissa. Systemaattinen analyysi lukion uskonnon, elämäntutkimustiedon, filosofian, psykologian, terveystiedon ja biologian oppikirjojen seksuaalisuusteeman käsittelystä kuuden seksuaaliteorian ja lukion 1994 opetussuunnitelman perusteiden valossa. Väitöskirja. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Laaksola, H. 2007. Opettaja-lehti 47/2007. Opettajat väsyneitä oppikirjojen virheisiin – ennakkotarkastukset takaisin.

http://www.opettaja.fi/pls/portal/docs/PAGE/OPETTAJALEHTI_EPAPER_PG/2007_47/114822.htm

Luettu: 15.11.2013.

Liinamo, A. 2005. Suomalaisnuorten seksuaalikasvatus ja seksuaaliterveystiedot oppilaan ja koulun näkökulmasta: arviointia terveyden edistämisen viitekehyksessä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lähdesmäki, S. & Peltonen, H. 2000. Seksuaalikasvatus koulussa. Teoksessa Kontula, O. & Lottes I. 2000. Seksuaaliterveys Suomessa. Helsinki: Tammi.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki : International Methelp.

Nissinen, M. 1994. Seksuaalimyönteinen raamattu. Teoksessa: Kopperi, K., Kylliäinen, A., Paananen, T. & Tammi, A. (toim.) Haukattu hedelmä. Seksuaalimoralismista moraaliseen seksuaalisuuteen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nummelin, R. 1997. Seksuaalikasvatusmateriaalit – Millaista seksuaalisuutta nuorille? Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 206.

Nummelin, R. 2000. Seksuaalikasvatusmateriaalit – pääkaupunkiseutulaisten nuorten näkemyksiä ja kokemuksia. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67057/951-44-4949-5.pdf?sequence=1>

Luettu: 1.9.2013

Opetushallitus 2004. http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

Luettu: 15.10.2013

Opetushallitus 2013. <http://www.oph.fi/ops2016>

Luettu: 1.12.2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.

http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2013/11/Ohjelmointi_opetussuunnitelmassa.html?lang=fi

Luettu: 29.11.2013

Otava 2013a. <http://www.otava.fi/oppimateriaalit/luokat1-6/koulun-ymparistotieto-1-2/>

Luettu: 15.10.2013

Otava 2013b. http://www.otava.fi/oppimateriaalit/luokat1-6/koulun_ymparistotieto_3_ja_4/

Luettu: 15.10.2013

Otava 2013c. http://www.otava.fi/oppimateriaalit/luokat1-6/koulun_biologia_ja_maantieto/

Luettu: 15.10.2013

Otava 2013d. <http://www.otava.fi/oppimateriaalit/luokat7-9/vire/>

Luettu: 15.10.2013

Otava 2013e. <http://www.otava.fi/oppimateriaalit/luokat7-9/kb/>

Luettu: 15.10.2013

Parker, R., Wellings, K., Lazarus, J. V. 2009. Sexuality education in Europe: an overview of current policies. *Sex Education*, 9 (3).

Pötsönen, R. 1993. Täydeksi naiseksi – aikamieheksi. Nuorten biologinen kypsyminen ja seksuaaliset kokemukset. Teoksessa Kannas, L. (toim.) Ihanan tukala seksuaalisuus. Helsinki: Painatuskeskus.

Ruokanen, M. 1987. Hermeneutica moderna. Teologinen hermeneutiikka historiallis-kriittisen raamatuntutkimuksen aikakaudella. Helsinki: Gaudemus.

Sanoma Pro 2013a. <http://sanomapro.fi/pisara>

Luettu: 15.10.2013

Sanoma Pro 2013b. <http://sanomapro.fi/voimaa-sarja>

Luettu: 15.10.2013

Sanoma Pro 2013c. <http://sanomapro.fi/luonnonkirja-7-9-ihminen>

Luettu: 15.10.2013

Siegler, R. 2011. How children develop. New York (N.Y.) : Worth Publishers, cop.

Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V. 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

The Daily Mail 2013. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2509889/Internet-porn-addict-13-spent-years-raping-girl-younger-8.html>

Luettu: 20.11.2013

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turunen, K. 1995. Tieto ja tiede. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

THL 2013.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/tietopaketit/amis/seksuaaliterveys/seksuaalikasvatus

Luettu: 21.11.2013

Usher, R. 1996. A critique of the neglected epistemological assumptions of educational research. Teoksessa Scott, D. & Usher, R. Understanding educational research. London: Routledge.

Uusikylä, K. & Atjonen, P. 2005. Didaktiikan perusteet. Porvoo: WSOY.

Väestöliitto 2009. Maahanmuuttajien seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen.

https://moodle.amk.fi/pluginfile.php/1785/mod_resource/content/5/V%C3%A4est%C3%B6liiton%20maahanmuuttajien%20seksuaali-%20ja%20lis%C3%A4%C3%A4ntymisterveyden%20edist%C3%A4minen%202009.pdf

Luettu: 15.11.2013

Väestöliitto 2013a. <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/ammattilaiset/tietopankki/seksuaalikasvatus/>

Luettu: 1.11.2013

Väestöliitto 2013b. <http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/seksuaalioikeudet/>

Luettu: 1.10.2013

Väestöliitto 2013c. <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/ammattilaiset/tietopankki/seksuaalikasvatus/monikulttuurisuus/>

Luettu: 1.11.2013

Väestöliitto 2013d. <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/ammattilaiset/tietopankki/sanakirja/>

Luettu: 21.11.2013

Väestöliitto 2013e. <http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/>

Luettu: 20.11.2013

Väestöliitto 2013f. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajat-ikaryhmittain/

Luettu: 20.11.2013

WHO 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246>

Luettu: 15.8.2013